

GLOSE BIBLICE

BEREȘIT — CARTEA ÎNCEPUTURILOR

de Șef rabin dr. MOSES ROSEN

I. Simbolul Adam

Cea dintâi dintre cele cinci cărți ale Torei își desfășoară eterna-i narațiune în aceste săptămâni. An de an o răsfoim din nou și în fiecare Șabat o citim și o recităm și totuși ne apare mereu nouă. De fiecare dată găsim într-însa ecoul frământărilor actualității, ascultând din paginile sale talmăcirea problemelor colective și individuale care ne preocupă. Vechimea ei multi-milenară nu-i dă caracterul unei cronici a unor vremuri de mult apuse iar eroii săi nu-s figuri de muzeu, bune doar pentru studiul cercetătorilor unor ere asupra cărora s-a așternut de mult vâlul uitării. "זו ספר חול" "Aceasta e cartea biografiei speciei umane" (Geneza 5,1), iată auto-definiția ce o dă divinelui autor biblic acestei cărți și ea e valabilă de-a pururi. E cartea primilor pași ce-i face „ființa creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu” pe acest pământ, a primelor iluzii și a primelor greșeli, a primelor decepții și a primelor ispășiri.

Secretele permanenței biblice constă tocmai în acest minunat dar ce-l are „Cartea cârților”. Ea oglindește în toate generațiile, năzuințele și idealurile umanității. Aplecându-se asupra ei, omul tuturor veacurilor și al tuturor civilizațiilor găsește propria-i poveste, deapănă firul vieții sale cu toate încălirile și cu toate regăsirile sale. Cit de schimbata ar fi fost soarta sa, cîte nenorociri i-ar fi fost cruate, cîte catastrofe ar fi evitat, dacă el ar fi știut să învețe cîte ceva dintr-însa!

Om — coroana creației — a căpătat rolul de asociat al lui Dumnezeu la opera de perfecționare a acestei lumi. În fiecare zi, la fiecare nouă creațiune, Atotputernicul o admiră și exclamă: "כי טוב" „Cît de bun, cît de frumos este ceea ce am făcut!”. Numai atunci cînd e plămădit omul, lipsește din textul biblic această exclamație. Numai el, omul, are în puterea sa posibilitatea de a se ridică spre culmile binelui sau de a se prăvăli în prăpastia răului. Creatorul e stăpîn peste tot ce se află în acest univers. Un singur lucru scapă din sfera atotputerniciei sale și acesta este: voința omului, liberul său arbitru, facultatea-i de a alege între bine și rău. "וַיִּרְדּוּ בְרוּת הַיָּם" „Veți fi stăpîni peste toate vietățile” este misiunea ce i-o încredințează Dumnezeu. Cuvîntul "וַיִּרְדּוּ" are în limba sfințită, două înțelesuri: de a stăpîni și de a coborî. Oamenii căpătă posibilitatea fie de a domina forțele naturii, de a le dirija, de a deveni "שׂוֹמְרֵי לְמַעַשׂ בְּרֵאשִׁית" tovrășii Divinității la cizelarea, la înfrumusețarea vieții — fie de a se prăbuși în abisul animalității și a ajunge mai răi, mai sălbatici decît cele mai rele fiare.

Înșuși numele ce-l căpătă primul om, Adam, are o dublă semnificație ce simbolizează puțința ce o are, fie de "אָדָמָה" a se asemana Celui de Sus, fie de a fi "עֶפְרוֹן" la fel cu țarina din al cărei aluat a fost plămădit. Dacă gustînd din mărul științei el ar fi deprins esențiala-i calitate, aceea de a distinge binele de rău, Gan-Eden, paradisul n-ar fi devenit o noțiune abstractă, aparținînd sferelor celeste, ci o realitate vie a acestei lumi. El gustă însă din fructul științei sub îndemnul răului, al șarpeului ce improașcă doar venin și de aceea își însușește elementul negativ, distrugător. La izgonirea sa din Eden, omul căpătă îndemnul de a-și îndrepta greșala și de a pune inteligența sa în slujba binelui.

Este oare necesar să subliniem actualitatea acestei prime cotituri în viața celei dintâi ființe umane? Nu sînt oare vremurile noastre o mărturie vie a celor două căi ce le deschide mărul științei în fața speciei omenești: aceea a construirii unui paradis pămîntesc sau aceea a celei mai crunte nimiciri? Sînt oare necesare artificii omiletice spre a sorbi îndrumare din străvechile foi ale cărții Bereșit, în

marile probleme existențiale în fața cărora se află azi lumea?

II. Cea dintîi poruncă divină

ויצו ה' א' על האדם לאמר מכל עֵץ-הַגֵּן אַכַל תֵּי אַכַל וּמֵעַץ הַדֶּעָה טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְיֹם אֲכַלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת (בראשית ב' ט"ז-י"ח). „Și Dumnezeu îi porunci lui Adam, spunîndu-i: „Din toți arborii grădinii să mîncînci, iar din arborele priceperii a ce e bine și ce e rău să nu mîncînci dintr-însul cîci în ziua în care vei mîncă dintr-însul, vei muri” (Geneza 2,16-17).

Cea dintîi poruncă divină dată celui dintîi om ar putea fi calificată drept una de Kașrut — de alimentare rituală. Nu e întimplător că opera de educare a lui Adam începe cu o astfel de lege. Omul e menit să devină stăpînul naturii și nu robul ei. El pășește printr-o vastă și îmbelsugată grădină a Edenului. În jurul său se află feluriti arbori încarcăți cu roade bogate. Ele sînt rumene, gustoase, îmbietoare. Stăpînul grădinii nu trebuie să apuce drumul așezii, dar nici pe acel al patimilor fără de zăgaz. „Din toți arborii grădinii să mîncînci”, răsuna cuvîntul dumnezeesc. Omul să-și astîmpere foamea, căci e plămădit din carne și sînge și materia dintr-însul își cere drepturile.

El nu e însă numai materie. În haina de țarină se află o științe din divinitate. El, omul, trebuie să se străduiască să fie asemănător lui Dumnezeu, după al cărui chip a fost creat. Efigia Creatorului e sufletul său, rațiunea sa. Numele Atotputernicului de Șadai exprimă una din marile sale însușiri "כִּי שֹׂאֵמֵר לְעוֹלָמוֹ דִּי" „Cel care a știut să spună lumii sale, destul”. Atributul acesta a dat Creatorului posibilitatea de a nu lăsa creațiunea ca un torent fără de sîrșit, ci de a-i statornici hotare, de a spune „destul” forțelor primare pe care le-a dezlanțuit spre a realiza cosmogonia, de a stabili o armonie care să cheazășiască existența universului. Fără acest „ד” destul”, lumea născută din haos s-ar fi întors în haos, căci n-ar fi căpătat legi care să guverneze orbitele astrelor, coeziunea elementelor.

La fel și omul, coroana creației, trebuie neapărat să știe cînd să spună „d” destul”. Celelalte viețuitoare inghit, fără discernămint, toate fructele ce le înfîlșesc în cale, căci ele sînt numai instinct, sînt lipsite de rațiune. Pentru om există, însă, hotare între ceea ce e permis și nepermis. A le depăși înseamnă a frînge legile existenței, a le pune în conflict nu numai cu voința creatorului, dar și cu însăși creațiunea.

„Nu tot ce zboară se mîncîncă”. Înțelepciunea populară exprimă în acest dicton etica autodiscipliniei care stă la baza

(Continuare în pag. 5-a)

Plecarea în străinătate a Eminentei Sale d. Șef rabin și a d-nei dr. Rosen

În ziua le 13 octombrie a.c. Eminentă Sa d. Șef rabin și d-na dr. Rosen au plecat în străinătate, spre a lua parte la mai multe reuniuni și conferințe ale unor importante organizații evreiești. Astfel, Eminentă Sa va lua parte la congresul Conferinței rabinilor europeni ce se va ține la Knocke (Belgia). De acolo va pleca în Olanda, spre a conferența, sub auspiciile lui *Akademie of Jodendom* din Amsterdam.

În primele zile ale lunii noiembrie, d. Șef rabin și d-na dr. Rosen vor sosi în Israel, unde Eminentă Sa va lua parte la reuniunea consiliului de conducere al Casei Diasporei (Beth Hatefutzoth) al cărui președinte este. De asemenea, va fi oaspetele Sinagogii Mari din Tel Aviv.

La plecare pe aeroportul internațional Otopeni, au venit să-i conducă d-nii: prim-rabin *I. M. Marilus*; *Emil Sechter*, secretar general al F.C.E.; *Daniel Segal*, președinte și *Martin Băluș*, vicepreședinte al Comunității evreilor din București; președinți de temple și sinagogi, enoriași.

A fost de față reprezentantul Departamentului Cultelor.

Surse latine despre evreeii antici

Primii scriitori latini care au menționat existența evreilor și a iudaismului au fost Varro și Cicero, care au trăit spre sfîrșitul republicii. Varro, considerat cel mai mare erudit al Romei din acea perioadă, vorbește cu respect despre iudaism. El aduce elogii ritualului religios evreiesc, care se opune reprezentării unor imagini omenești, făcînd o paralelă cu metodele practicate la început de romani față de zeii lor. Cicero nu mențio-

nează iudaismul și pe evrei în lucrările sale filozofice ci, în mod semnificativ, numai în discursurile sale. Astfel, într-un discurs ținut în anul 59 i.e.a. în apărarea lui Flaccus (Pro Flacco), acuzat că în timpul cînd a fost proconsul în Asia și-a însușit aurul donat de evrei pentru templul din Ierusalim, Cicero face aprecieri defavorabile la adresa evreilor. Unii comentatori sînt de părere că nu trebuie să se tragă nici o concluzie din acest fapt, ținîndu-se cont că evreeii se găseau în tabără adversă celei pe care o reprezenta Cicero, și că în situații similare nici alte popoare nu au fost tratate mai bine de către marele orator.

Creșterea populației evreiești din Roma în timpul lui Augustus se reflectă în ansamblul literaturii romane contemporane. Horațiu vorbește de fervoarea lor religioasă și de atașamentul lor față de credință. Titus Livius descrie templul din Ierusalim și serviciile religioase care se celebrau acolo, subliniind că templul nu conținea nici o reprezentare a vreunor idoli sau zeițăți. Ovidiu vorbește de sărbătorirea zilei de Șabat și chiar și Augustus

(Continuare în pag. 2-a)

ANGELA GRINFELD

JUBILEU

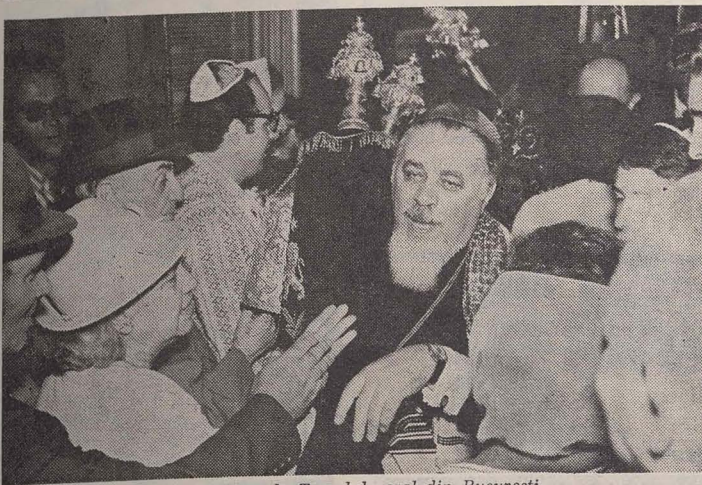
Consiliul Muzical Evreiesc din Statele Unite a împlinit 25 de ani de activitate. Înființat din inițiativa unui grup de personalități, proeminente din domeniul culturii muzicale, Consiliul s-a preocupat de promovarea muzicii tradiționale religioase, sinagogale. Sub egiđa acestei asociații au fost publicate studii de specialitate, au fost efectuate cercetări privind creația muzicală, au fost imprimate discuri cu muzica sinagogală în interpretări dintre cele mai valoroase, au fost editate partituri.

VIZITA UNEI DELEGAȚII EVREIEȘTI DIN S.U.A.

În zilele de 9-11 octombrie a.c. obște noastră a primit vizita unei delegații a organizației „United Jewish Appeal” din statul New Jersey (S.U.A.). Delegația a fost condusă de d. *Louis Roness*.

Oaspeții au fost primiți de Eminentă Sa d. Șef rabin dr. *Moses Rosen* și de ceilalți conducători ai Federației. Cu cel mai viu interes au ascultat expunerea pe care păstorul nostru spiritual a făcut-o cu privire la situația obștei evreiești din țară, a comunităților și sfințelor noastre lăcașe de cult și cultură iudaică. Au fost apoi vizitate cîteva așezăminte, printre care Templul coral și Sinagoga mare, restaurantul ritual, un centru de distribuție de alimente rituale, căminele de bătrîni ale Federației, biblioteca și redacția revistei noastre.

Membrii delegației și-au exprimat satisfacția de a fi luat cunoștință la fața locului de condițiile de deplină libertate de care, alături de toți cetățenii, se bucură și evreeii din România, admirația pentru înfăptuirile comunității noastre.

Simhat Tora la Templul coral din București

Rembrandt și evreii

Ilustrul pictor olandez Rembrandt (1606—1669) a consacrat multe dintre cele mai valoroase tablouri ale sale portretelor sau scenelor pe teme evreiești (biblice sau de epocă).

Se știe că Rembrandt întreținea strinse legături de prietenie cu renumitul teolog, talmudist, istoric și rabin Manasse ben Israel, cărui i-a făcut, de altfel, portretul în anul 1645. Mai târziu, în primăvara lui 1665, celebrul artist a executat patru gravuri pentru ilustrarea cărții rabinului Manasse ben Israel „*Piedro gloriosa o de la estatua de Nabuchodonosor*” (Piatra glorioasă sau statuia lui Nabucodonosor). Originalele acestor gravuri, păstrate la British Museum, reprezintă visul lui Nabucodonosor, viziunea lui Ezechiel, lupta lui David cu Goliat și răpunerea lui Goliat. Potrivit unor istorici de artă care au cercetat scrisori și însemnări privind perioada amintită a creației marelui pictor, Rembrandt a mai gravat alte 6 desene pentru cartea lui Manasse, gravuri care, însă, n-au fost acceptate de autor din motive religioase și ale căror originale s-au pierdut ori au fost distruse.

Rembrandt și Spinoza se cunoscuseră? Întrebarea rămâne deschisă. Aserțiunile potrivit cărora pictorul l-ar fi inițiat pe filozof în arta desenului sînt respinse de cei mai cunoscuți cercetători. Unii specialiști găsesc o asemănare cu Spinoza în mai multe portrete de Rembrandt (Profesorul Giuglio Servatti de la Academia de Arte din Roma afirmă, astfel, că 5 portrete ale strălucitului artist olandez îl reprezintă pe Spinoza). Aceste identificări n-au putut fi, însă, stabilite de o manieră peremptorie. Cu toate acestea, se poate admite că cei doi oameni s-au putut întâlni în casa lui Manasse ben Israel, care a fost unul din învăță-

Portrete de evrei

torii lui Spinoza, sau în casa profesorului de latină al acestuia din urmă, dr. Fans van den Emden, la care locuia unul dintre cei mai buni elevi ai lui Rembrandt.

Faptul că Rembrandt a trăit mulți ani de-a lungul Bredstraat, în Amsterdam, foarte aproape de cartierul evreiesc, a alimentat unele fabulații potrivit cărora pictorul ar fi avut origine evreiască. În fapt, n-a existat nimic real în asemenea speculații. Ceea ce rămâne este faptul că Rembrandt a fost primul pictor care a creat portrete de evrei pătrunse de un profund sens umanist, de o profundă cunoaștere a sufletului evreiesc. El a consacrat evreilor mai multe opere decît oricare al pictor clasic. Numărul picturilor și gravurilor lui pe teme din viața evreiască este estimat la cel puțin 80. Printre acestea se numără unele dintre cele mai celebre capodopere ale artistului ca, de pildă, „Tobie și familia sa”, „Samariteanul”, „Pelerinii din Emaus”, „Scenă în interiorul sinagogii din Amsterdam”, „Iacov binecuvîntîndu-i pe copiii lui Iosif”, etc.

Unele tablouri ale pictorului dau loc la controverse. Așa, de exemplu, „Cei doi logodnici”, cunoscut mai mult sub denumirea „Logodna evreiască” ar putea reprezenta potrivit unor specialiști, personaje neevreiești, în vreme ce alți numeroși experți persistă în a susține că în acest tablou este vorba de poetul evreu Miguel del Barrios și de logodnica acestuia, Abigail de Pina. Trebuie remarcat, de altfel, aci, că unii cercetători și istorici de artă, i-au atribuit lui Rembrandt tablourii care, la o mai pertinentă studiere, s-au dovedit a aparține elevilor ilustrului artist. Alte pinze sînt, poate, în mod greșit considerate ca reprezentînd evrei. Ceea ce trebuie însă subliniat este faptul că în operele lui Rembrandt regăsim, redată cu o mare veridicitate și înțelegere, multe din profunzimile sufletului evreiesc. Privind asemenea picturi sesizezi lesne că marele artist s-a îndepărtat de drumurile bătute în pictura cu temă evreiască, ceea ce i-a făcut pe experți să presupună că „interpretarea iudaică” ar fi rodul relațiilor sale strînse cu autorități rabinice ale timpului, care i-au putut furniza detalii post-biblice precise și amănunțite despre viața și tradițiile evreilor.

M.B.

RUGĂCIUNE

pictură de
Herș Merker

Surse latine despre evreii antici

(Urmare din pag. 1-a)

(Urmare din pag. 1-a) Tiberius vorbește de ziua de Șabat, deși — ca mulți greci și romani din acele vremuri — era convins că Șabatul ar fi o zi de post pentru evrei.

Cea mai lungă descriere a iudaismului din epoca lui Augustus se află într-un rezumat al „Istoriei universale” a istoricului roman Pompeius Trogus. El prezintă istoria evreilor, originea religiei lor, triburile precum și aspectul țării lor, în cadrul descrierii imperiului seleucizilor. Tratatul dintre Iudeea și Roma, din 161 înaintea erei actuale, este considerat de el a fi constituit pasul hotărîtor spre realizarea independenței evreilor de sub seleucizi. Descrierea începutului poporului evreu a fost considerată de critici drept un amalgam de informații luate din Biblie și din tradiția greco-egipteană. Materialele folosite de Trogus erau în mod cert scrise în grecește.

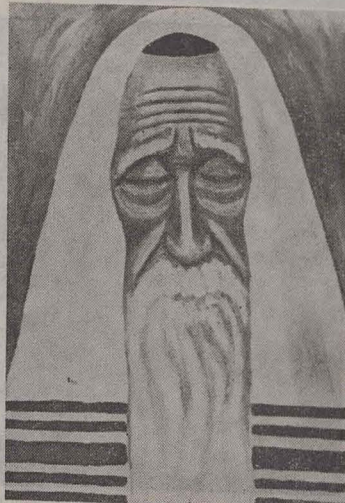
Literatura romană din epoca lui Augustus nu este scrisă cu animozitate față de evrei. Aceasta apare mai târziu — primul reprezentant al acestor sentimente fiind Seneca, apoi Tacit și Juvenal. În mare măsură scrisul lor este polemic, poate și din pricina faptului că iudaismul începuse să exercite atracție asupra unor categorii de locuitori ai imperiului. Or, în concepția unor reprezentanți ai aristocrației romane, iudaismul, ca și mlaștiga să creștinismul, ar fi putut submina temeliele societății romane. Fapt este că majoritatea scriitorilor care au atacat iudaismul și-au exprimat totodată ostilitatea și față de celelalte credințe venite din orient. Considerînd că tradițiile evreiești își găsesc o largă răspîndire, Seneca pretindea că evreii s-au transformat „din învinși în învingători”.

Tacit vorbește de concepția iudaică despre monoteism și opoziția evreilor față de reprezentarea chipului lui Dumnezeu, dar nu-și exprimă nici o părere personală față de acestea. În partea istorică el ignoră prima perioadă de independență a poporului și îl prezintă ca și cum ar fi fost supus din todeauna dominației străine. În ce privește conflictul dintre Roma și Iudeea, el îi atribuie procuratorilor romani corupți, ca Felix și Florus. Juvenal și-a exprimat și el îngrijorarea față de atracția exercitată de iudaism asupra societății romane, începînd cu respectarea Șabatului. Evoluția socială ca și evenimentele din timpul lui Traian și Adrian au făcut ca iudaismul să nu mai fie o problemă importantă a societății romane, care și-a îndreptat zelul polemic împotriva noii religii.

Satiristul Persius (34—62 e.n.) descrie felul cum era sărbătorit Șabatul de către evreii din Roma, cu luminări, mincăruri de pește și ulcioare pline cu vin.

În descrierea ritualului și a credinței evreiești se întîlnesc la scriitorii romani numeroase confuzii și inexactități. Astfel, epigramistul Martial, ca și Persius și alții, vorbesc de fețele palide ale evreilor în zi de Șabat, în credința că această zi este o zi de post. Varro confunda pe Dumnezeu unicul al evreilor cu Jupiter, iar Tacit cu Saturn, deoarece sîmbăta, ziua sfîntă a evreilor era pentru romani ziua lui Saturn.

În pofida atitudinii negative față de evrei a unor scriitori romani, „Historia Augusta”, o lucrare istoriografică produsă de cercurile aristocrației romane la sfîrșitul perioadei clasice, exprimă o cutotul altă atitudine. Astfel, împăratul ideal descris — Alexander Severus — este reprezentat trăind cu respect pe patriarhul Avraham iar obiceiurile și preceptele iudaice sînt redată cu comentarii favorabile.

CEL MAI MARE EXCAVATOR

La întreprinderea de utilaj greu „Progresul” din Brăila a ieșit de pe banda de montaj cel de-al 900-lea excavator hidraulic de la începutul anului. Totodată, la întreprinderea brăileană intră în producție de serie excavatorul hidraulic cu o capacitate de 1,25 metri cubi, cel mai mare excavator realizat pînă acum în țară.

PROMOȚIE RECORD

În noul an școlar, prima clasă a școlii elementare e frecventată de 472 000 de copii — promoție record în istoria învățămîntului general din România. Tot în acest an școlar și-au deschis pentru prima oară porțile 174 licee de specialitate, marcînd concret generalizarea primei trepte a învățămîntului liceal. Peste 70 000 de elevi și-au reluat activitatea școlară în școli noi.

SIMPOZION INTERNAȚIONAL

La București s-a desfășurat un simpozion internațional pe teme de ergonomie, organizat de Biroul Internațional al Muncii în colaborare cu Ministerul Muncii din România. Prin caracterul său de larg interes științific și practic, acest simpozion consacrat condițiilor de muncă ale omului, a reunit peste 800 de specialiști din 40 de state de pe toate continentele.

PREMIERA INDUSTRIALĂ

Constructorii de mașini-unelte de la Întreprinderea Mecanică din Roman au asimilat și introdus în producția de serie strunguri Carusel de 1 600 milimetri. Noile strunguri, primile de acest fel produse în țară, vor dispune de comandă numerică, de dispozitive speciale de copiat și rectificat, ceea ce le situează printre cele mai bune mașini de acest tip din lume.

COMPLEX SPITALICESC

Un modern complex spitalicesc a fost inaugurat în cartierul de nord al Municipiului Ploiești. El dispune de un spital cu 724 de paturi, laboratoare și 10 săli de operație dotate cu aparatură perfecționată. Tot în cadrul complexului s-au dat în folosință o policlinică și o farmacie.

20 000 000 TONE...

La Combinatul de lianți și azbociment din Bicăz a fost elaborată cea de-a 20 milioanea tonă de ciment de la punerea în funcțiune a acestei unități, a cărei apariție pe harta industrială a țării este legată de construcția lanțului de hidrocentrale de pe Bistrița. Cantitatea de ciment produsă pînă acum la acest Combinat acoperă necesitățile construirii a peste 1 330 000 de apartamente convenționale sau a 34 de baraje de mărimea celui al mării hidrocentrale de la Bicăz.

UN DICȚIONAR DE ACUM 3000 DE ANI

În vechea localitate Afek, de la izvoarele râului Yarkon, unde s-a aflat pe vremuri orașul Antipatris, s-au făcut anul acesta excavatii cu rezultate spectaculoase.

În cadrul unei conferințe de presă, Moshe Kohavi de la Institutul de arheologie de pe lângă Universitatea din Tel Aviv a arătat că printre descoperirile făcute în cursul acestui sezon se află și câteva tăblițe de lut cu inscripții cuneiforme. Ele datează din perioada canaanită, cca 1200 înaintea erei actuale, adică din vremea cuceririi Canaanului.

Cercetătorii au tras concluzia că aceste tăblițe reprezintă fragmente dintr-un dicționar sumerian-acadian, conținînd termeni din domeniul agriculturii ca „plug”, „griu”, „săpă” precum și numele zeului soarelui, Șamaș.

Potrivit celor arătate de dr. Kohavi, tăblițe cu inscripții cuneiforme se găsesc extrem de rar. Faptul că această descoperire a fost făcută la Afek dovedește importanța acestei localități în antichitate, cînd a fost un important centru de comunicații rutiere.

Tot pe acest teren s-a descoperit un mormînt de piatră conținînd vase canaanite, cipriote și miceniene; un pumnal și o oglindă din bronz, precum și cercei, brățări și coliere din aur.

Afek este menționat în Biblie ca unul dintre orașele canaanite cucerite de Iosua. Mai târziu, filistenii au folosit Afek ca bază pentru armatele care urmau să se lupte cu regele Saul la muntele Gilboa.

Un mileniu mai târziu, Herodes a construit un nou oraș pe care l-a numit Antipatris, după numele tatălui său. Acest oraș a fost ulterior distrus de legiunile romane în anul 66, în drumul lor spre Ierusalim.

Pe valea Rinului

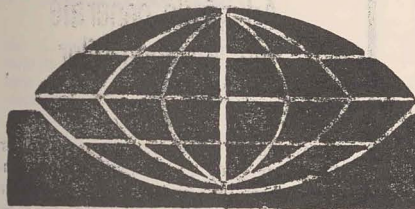
Săpături arheologice făcute în ultimii ani, sau excavații efectuate cu prilejul diferitelor lucrări de construcții, au scos la iveală mai multe băi rituale evreiești care au funcționat în urmă cu câteva secole pe valea Rinului, pe actualul teritoriu al Republicii Federale Germania.

De o remarcabilă valoare arhitecturală, cele mai multe dintre aceste construcții au fost considerate, în primele momente ale descoperirii, băi romane. Cercetări amănunțite au relevat însă, de fiecare dată, că este vorba de băi rituale ale obștei evreiești.

Asemănarea cu băile romane se explică prin faptul că, așa cum indică inscripții și documente ale vremii, constructorii lor au fost, în majoritatea cazurilor aceiași care au ridicat bisericii și domuri în stil arhitectural roman, în localitățile respective.

Cele mai multe dintre aceste băi sunt construite la o adâncime care merge pînă la 25 de metri. Materialul de bază cu care s-a lucrat îl constituie piatra cenușie. Treptele ce duc la marile încăperi de baie, ca și nișele destinate toaletei de după îmbăiere, sînt ornamenteate cu splendide sculpturi în piatră și diferite mozaicuri. Decorarea tavanelor și consolelor a fost, de asemenea, executată cu măiestrie, imitîndu-se mozaicurile din băile romane. Pentru luminarea principalelor săli s-a folosit, de asemenea, un procedeu întîlnit des la băile romane: lumina pătrundea printr-o mare deschizătură practică în boltă. Bazinele de baie erau captușite, în cele mai multe cazuri, cu marmură de culoare deschisă.

Dintre cele unsprezece băi rituale descoperite în localitățile de pe valea Rinului, se detașează, ca frumusețe arhitecturală, cea din Worms (construită în anul 1034, refăcută în 1558 și ieșită din funcțiune în jurul anului 1700), cea din Speyer (construită pe la mijlocul secolului al XII-lea, pomenită cert documentar în 1385 și ieșită din funcțiune în 1534), cea din Aderbach (construită în 1230, reconstruită de primărie în 1512 și folosită pînă în 1630), cea din Dentz, (construită, probabil, la mijlocul secolului al XV-lea) și cea din Friedburg (construită în 1620 și folosită pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea).

meridiane

Evreii din Portugalia

Date statistice recent publicate indică faptul că actualmente trăiesc în Portugalia 650 de evrei, dintre care aproape 600 la Lisabona. Ei sînt urmașii unuia din cele mai vechi comunități evreiești din Europa.

Prezența unei obști evreiești pe teritoriul Portugaliai a fost atestată documentar încă dinaintea de întemeierea, la începutul secolului al XII-lea, a statului portughez de către ducele burgunzi. În noul stat, această obște s-a bucurat de un statut favorabil. În fruntea comunității se găsea, la începutul celui de-al XIII-lea secol, marele rabin („rabbi mor”) ca judecător suprem, conducător și reprezentant al obștei. El purta un sigiliu cu stema statului, emitea decizii în numele regelui și călătorea prin țară pentru a rezolva chestiunile care priveau viața obștească a evreilor. Lui îi revenea, de asemenea, prerogativa de a numi, din rândurile rabinilor, șapte judecători în cele șapte provincii ale statului, care să judece cauzele civile care-i priveau pe evrei.

În aceste împrejurări, comunitatea din Portugalia s-a dezvoltat, cunoscînd în secolele XIII—XV un moment de apogeu. S-au afirmat atunci eminenți savanți, medici, financieri, exploratori, printre care cităm celebra familie de erudiți Abrahambel, filozoful și economistul David Negro, astronomul Abraham Zacuto, poetul Samuel Azevedo. Obștea ducea o bogată viață religioasă, aducînd o remarcabilă contribuție la dezvoltarea spiritualității iudaice. Documente ale vremii relevă că la începutul secolului al XV-lea funcționau în Portugalia 62 de sinagogi, unele dintre acestea, cum este, de pildă, cea de la Belmonte, datînd din 1297, printre cele mai vechi lăcașuri de rugăciune evreiești din Europa.

Bine organizată, comunitatea lusitană întreținea legături strînse cu iudaismul din alte țări europene și, mai ales, cu cel spaniol. După marea expulzare din 1492, mulți evrei din Spania au căutat refugiu în Portugalia. Acest refugiu a fost însă dramatic de precar. Patru ani după sosirea lor, monarhul portughez

Manuel I a declanșat prigoana religioasă contra evreilor, urmînd convertirea forțată. Perioada ulterioară a fost marcată de mari suferințe pentru obștea evreiască.

Convertirea forțată a dat naștere la o largă comunitate de marani care, în secret, își mențineau fidelitatea față de mozaism. În decursul secolelor ce au urmat, mii de marani din Portugalia au părăsit țara, afirmîndu-și pe față atașamentul pentru originea lor. Ei aveau să sporească rîndurile comunităților sefarde din Europa occidentală.

Ca urmare a acestor evenimente, mulți credeau că în Portugalia au încetat să mai existe evrei. În urmă cu 60 de ani a fost însă descoperită o comunitate relativ numeroasă de marani într-o regiune septentrională izolată. Această comunitate a știut să-și păstreze identitatea, de-a lungul timpurilor, grație unei remarcabile tenacități. Actualmente este cunoscut faptul că în opt locuri din Portugalia (este vorba, în genere de mici așezări îndepărtate și izolate de aglomerările mai importante) există comunități de marani care practică riturile evreiești, aprînd luminări vineri seara și țin Șabatul, etc. Numărul lor, rămîne însă redus.

Pentru prima oară după secolele de prigoană inchiizitorială, grupuri de evrei s-au stabilit în Portugalia în primii ani ai secolului al XIX-lea. Cel dintîi grup, format din circa 100 de persoane, provenea din Gibraltar. Comunitățile evreiești, concentrate la Lisabona și Coimbra, au primit în anul 1868 autorizația de a-și construi sinagogi și a-și administra propriile cimitire. De-abia în 1910, doi ani după instaurarea republicii, obștea evreiască a primit autorizația să posede abatoare rituale.

Deși mică numericeste (numărul evreilor lusitani a scăzut actualmente la mai puțin de jumătate în raport cu cel de la începutul secolului) totuși comunitatea din Portugalia se poate mîndri cu personalități proeminente ca rectorul Academiei de științe portugheze, Moise Amzalak sau renumitul economist Josua Baron.

În zilele noastre, comunitatea din Portugalia este jumătate sefardă și jumătate askenază. Evreii de rit askenaz, în cea mai mare parte provenind din Germania și Polonia, s-au stabilit în timpul celui de-al doilea război mondial. Sefarzii au venit încă de la începutul secolului trecut. În țară funcționează cinci sinagogi, două în Capitală, una la Porto și alte două la Faro (în sud), deschise doar cu prilejul marilor sărbători.

Sinagoga sefardă din Lisabona, o splendidă construcție în stil maur, reunește în fiecare vineri seara și în zilele de Șabat și sărbători un mare număr de enoriași. Serviciul divin este oficiat de rabinul Toledano, respectat păstor spiritual, originar din Tanger.

Comunitatea din Lisabona, singura care ființează ca un cadru instituțional evreiesc (coreligionarii, puțin numeroși, din provincie fiind afiliați nominal la ea) este condusă de un „Parnas” — președinte de congregație — ales de obște la fiecare cinci ani și care reprezintă obștea în chestiunile comunitare.

Colectia Rosenbloom

Unul dintre cele mai prețioase daruri de care a beneficiat în ultimii ani Universitatea ebraică, îl reprezintă, fără îndoială, donația făcută Bibliotecii naționale și universitare evreiești de executorii testamentari ai defunctului Charles Rosenbloom din Pittsburg. Această donație, recent remisă se compune din 60 de cărți și manuscrise rare.

Colectia cuprinde un volum din ediția originală a Bibliiei lui Gutenberg imprimată la Mayența în 1469, o carte de rugăciuni ebraice editată în Italia și ornamentală cu desene în culori, numită Cronike Va Vlaenderde imprimată la Anvers în 1531, ilustrată cu gravuri în lemn, Hyperotomachia Poliphili, tipărită de Aldus Manutius la Veneția în 1449, un exemplar din De Bello Judaica de Josephus Flavius, imprimat la Augsburg în 1470, rarissima Liber Cronicarum de Hartmann Schedel, tipărită la Nürnberg în 1493, primele ediții de cărți de rugăciuni evreiești în engleză imprimate la New-York în anii 1761 și 1766.

Charles Rosenbloom, membru al Consiliului de Administrație al Universității ebraice se număra printre cei mai mari colecționari de cărți și manuscrise rare din Statele Unite. Încă din anul 1963 el l-a informat pe directorul Bibliotecii naționale de pe lângă Universitatea ebraică, despre intenția de a dona o parte din colecția sa acestei instituții de cultură (numeroase alte piese ale colecției au fost donate bibliotecilor universităților Yale și Stanford, bibliotecii Hunt a Institutului de tehnologie Carnegie precum și bibliotecii lui Theological Seminary of America).

În decursul ultimilor ani ai vieții sale, Rosenbloom era mereu găsit în mijlocul colecției sale, scotînd din rafturi cărți sau manuscrise rare pentru a le prezenta vizitatorilor, pe care îi aimea cu excepționalele lui cunoștințe în materie de bibliofilie. Și în pînsele dăruite Universității ebraice se reflectă însușirile de cunoscător în materie ale colecționarului pasionat. În fiecare dintre cărțile donate și împreună cu fiecare manuscris rar se află o amplă notă explicativă redactată de Charles Rosenbloom, de fapt un microstudiu, prin care cercetătorii și vizitatorii sînt informați despre valoarea operei, ca și despre împrejurările apariției sale. Prin aceasta, donatorul voia să se asigure că piesele de înestimabilă valoare vor fi prezentate și descrise în mod corespunzător.

Potrivit unui om de știință de mare competență, dr. Mordehai Nadov, directorul secției de manuscrise a Bibliotecii Universității ebraice, colecția Charles Rosenbloom constituie o achiziție deosebit de prețioasă prin aceea că reprezintă „o selecție profesională, mărturie a gustului foarte sigur al unui colecționar cu vaste cunoștințe în domeniul respectiv și care știa întotdeauna ce căuta”. Dr. Nadov acordă o deosebită importanță faptului că Biblioteca de pe lângă Universitatea ebraică posedă, pentru prima oară, un exemplar din ediția originală a Bibliiei lui Gutenberg.

NUNȚĂ LA NEW DELHI

Săptămînalul ilustrat „Indian Times” a folosit prilejul unui recent mariaj evreiesc care a avut loc la sinagoga Eliahu din New Delhi, pentru a publica o amplă incursiune în tradițiile și ceremonialul nupțial al evreilor din marea țară asiatică.

Respectînd rituri tradiționale, în general comune, cele trei comunități evreiești din India-Bene Israel, Cochîn și Bagdadi-practică, fiecare dintre ele, obișnuiesc nupțiale care-și au izvorul în uzanțele locale și în influența mediului.

La membrii comunității Bene Israel, de exemplu, ceremonialul căsătoriei este o împletire de ritual tradițional și de uzanțe specifice. Astfel, este respectată tradiția evreiască veche, a spargerii paharului de vin la sfîrșitul ceremoniei. Acestui ritual i s-a adăugat însă așa numitul „mehri”, mireasa trebuind să se mitul pe mîini și pe picioare cu suc de frumos mirositor al unei plante numite în limbaj local mehrina. De menționat, în același șir de ceremonii, este așa numita „haldi”, baia rituală a miresei în ajunul nunții.

În ceremonialul practicat la căsătoriile membrilor comunității Bagdadi a fost inclus un ritual cunoscut sub denumirea „oris”. Așezată între o lampă aprinsă și un vas cu orez, mireasa, cu fruntea împodobită de sfera (un șirag de perle sau o cunună de flori) îi primește, în ajunul nunții, pe prietenii apropiați ai mirelei, care-i aduc podoabe pentru gîteala de nunta. Podoabele dăruite sînt apoi prezentate altor invitați care le examinează și pronunță complimente de politețe.

În comunitatea din Cochîn, mireasa respectă un post strict de o zi întregă (potrivit tradiției evreiești, de la un apus de soare la altul) înainte de căsătorie. Ziua nunții, potrivit unei tradiții specifice locale, începe sub auspiciu favorabile dacă mai multe prietene măritate ale miresei prepară o băutură răcoritoare specială, extrasă din plante aromatice.

După baia rituală, mireasa, îmbrăcată în vestiminte prenuptiale se duce, însoțită de prietenele ei la sinagoga. Acolo, ea se apropie de chivotul sfînt și cheamă, într-o rugă fierbinte, binecuvîntările divine asupra noului ei cămin. Toți se întorc acasă și mireasa este astfel gata pentru ceremonia nupțială propriu zisă.

În casa miresei, femeile au pregătit o masă copioasă care, în mod obișnuit, e urmată de oferirea unui ceai pentru un mare număr de invitați. Imbrăcată în rochia nupțială, mireasa se îndreaptă spre sinagoga unde îl așteaptă pe mire. Acesta vine însoțit de doi prieteni, martorii săi. El aduce un inel de argint pe care-l va da miresei, în semn de înfăptuire a unirii lor. Inelele sînt de același fel pentru toți, indicînd simbolic prin aceasta că toți oamenii sînt egali în fața Domnului. În tot timpul ceremoniei nupțiale, mireasa poartă un voal. Acest voal, care acoperă fața, nu e ridicat decît la sfîrșitul întregii ceremonii. De la sinagoga, participanții sînt invitați la domiciliul părinților miresei unde se servește o masă bogată, în timpul căreia se întonează cîntece religioase tradiționale și se bea un vin special, „casri”, preparat dintr-un amestec de struguri și citrice.

BEREȘIT — CARTEA ÎNCEPUTURILOR

(Urmare din pag. 1-a)

întregii noastre legislații de alimentare rituală. Primul om trebuia, în primul rând să a nu cunoaștință că există hotare pe care n-are voie să le treacă chiar dacă dincolo de ele îl așteaptă satisfacerea poftelor.

În definitiv sorginta dreptului e oare altceva decât așa cum îl definește adagiul latin „Jus est suum cuique tribuere, alterum non laedere”? A da fiecareia ce este al său și a nu leza pe celălalt? Iată noțiunea hotarelor între sferile indivizilor și ale colectivității lor, iată pe acel „destul” pe care omul trebuie să se învețe a-l spune. Adâncind această etică și respectând-o, crima, jaful, războaiele și altele alte calamități i-ar fi fost cruate societății umane.

Cel dintîi păcat și cel capital al omului a fost, deci, că nu s-a mulțumit cu ce i s-a îngăduit și ceea ce era destul spre a-i potoli foamea, ci a fost tentat tocmai de ceea ce nu era îngăduit. Înfrîngînd această poruncă, omul capătă „facultatea de a distinge binele de rău”. Lumea era o grădina a fericirii. De jur împrejur strălucea numai lumină și bucurie. Binele și numai binele se afla pretutindeni, căci numai el, binele a creat totul.

Călcînd însă comandamentul de a nu depăși hotarele îngădite, devenind sclavul instinctelor, omul creează răul. În sine răul nu există. El devine, însă, o primejdioasă fantomă, creată de fantezia omului. Spre a putea justifica trecerea granițelor a ceea ce e îngăduit, omul creează iluzia că dincolo se află răul care trebuie nimicit, căruia trebuie să i se zmulgă ceea ce stăpînește. De bună sau rea credință, din acea zi în care au înfrînt comandamentul divin, oamenii, colectivitățile au început să împartă lumea în două tabere, a binelui și a răului, a întunericii și a luminii. Din acea zi, omul a „început să moară”, să se pună deacurmezișul vieții care, așa cum a fost concepută de Creator, trebuie să fie, așa cum o definește versetul: „Și a văzut Dumnezeu tot ceea ce a făcut și era foarte bine (Geneza 1, 31).

Păcatul primar apasă cu al său blestem omenirea. Ea poate să se elibereze, restabilind hotarele între ceea ce e îngăduit și ceea ce lezează pe aproapele, încetînd de a despartî lumea în două tabere. Omenirea trebuie să învețe să spună „destul” dezlănțurii orbe a patimilor. Ea trebuie să redevină stăpîna elementelor în plină dezagregare, să știe să le domine și să le minuiască spre binele ei. Optica oamenilor trebuie să devină una luminosă, pentru că omul să-și exlirpe iluzia răului, să vadă numai binele.

III. Cain și Hevel

A doua generație. Doi frați. Unul e păstor, celălalt agricultor. Le aparține întreg pămîntul. Hevel se adresează lui Cain cu îndemnul ca să schimbe între dinși produsul muncii lor. „În dină oilor mele și îmbracă-ți trupul, iar în schimb dă-mi din rodul ogoarelor tale spre a mă hrăni pe mine și turmele ce-mi aparțin” — se roagă dinsul către fratele său. Sint doar fiii aceluiași părinte. Trupul lui Adam a fost doar alcătuit din țărina desprinsă din cele patru vînturi, de la răsărit și apus, de la miază-zi și miază-noapte spre a simboliza astfel unitatea familiei umane. Pămîntul acesta e doar desul de bogat spre a-i hrăni pe toți.

Cain e însă ros de viermele lăcomiei, al nesatului. Vrea să fie singurul stăpîn al bogățiilor lumii. Mîntea lui lucrează febril, nu spre a face unelte care să desțelenească mai bine pămîntul, să facă rodul mai bogat, ci spre a șlefui o piatră și a ascuți un cuțit cu care să poată ucide pe fratele său (Midraš Raba). În locul conștiinței pașnice, Cain alege crima și stigmatul infamiei fi și calauzi pașii. Pecetea nelegiurii se întipărește pe fruntea primului criminal.

În zadar Cainii tuturor vremurilor vor să-și acopere crima punîndu-se la adăpostul exclamării predecursorului lor: „Sint eu oare paznicul fratelui meu?” În zadar încearcă să-și disimuleze intențiile nelegiuite. Avertismentul sever dumnezeiesc le dă răspunsul permanent valabil

קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה
„Vocea singelui fratelui tău strigă către mine din pămînt”. Nici o crimă nu rămîne nepedepsită. Prin fărâdelegea săvîrșită Cain nu izbutește să-și atingă scopul, dimpotrivă, își sapă propriul său mormînt. E mormîntul blestemului veșnic.

IV. Generația potopului

Au trecut, de la apariția primului om, zece generații. Cu repeziciune, urmașii

lui Adam coboară pe scara de jos a animalității. Lumea devine o junglă. Legea celui mai tare domină raporturile sociale. והימלא הארץ חמס „Pămîntul s-a umplut cu jaf”. În legătură cu traducerea exactă a cuvîntului חמס comentarii talmudici fac o deosebire de nuanțe între acesta și cuvîntul גנב care e corespondentul noțiunii de jaf. El susține că există două feluri în care un om depozedează pe celălalt de rodul muncii sale. גנב לא יתיב דמי.

Jefuitorul comun nu plătește nimic pentru bunul jefuit. El pradă la drumul mare, dar în schimb se scoate din cadrul societății și se pune sub imperiul sancțiunii sociale ce-l urmărește. Ca atare el nu poate repeta actul său decît cu riscuri și ferindu-se de oameni. חמסן יתיב. Noțiunea de חמסן corespunde însă aceluia care pradă acoperit fiind de legile societății, care plătește muncitorului pentru munca sa, dar în realitate stoarce de la dînsul beneficiile ei, care exploatează pe semenul său la adăpostul unei pretinse morale. El nu riscă nici o pedepsă, poate continua nestingerit nefasta-i acțiune de jefuire și ca atare, spun înțelepții Talmudului, (Tratat Baba Kama 62) e mult mai primejdios decît cel dintîi.

Cu mii de ani înainte de epoca noastră, această nuanțare de noțiuni a reflectat ciocotul de revoltă al marilor noștri învătători împotriva unei orînduirii în care jaful era legiferat și în care cel împilat era lipsit de apărare. O astfel de organizare socială nu poate duce decît la potop, la nimicirea a tot ceea ce s-a clădit.

Contemporanul acestei generații e Noah cel calificat de versetul biblic אש דקת om drept, întreg era dînsul în generațiile sale” (Geneza 6—9). Numai în raport cu astfel de contemporani Noah era un om drept, susțin unii talmăcitori biblici. Integritatea sa e relativă după părerea acestora căci dacă trăia într-un mediu mai puțin corupt alta ar fi fost calificarea sa. Într-adevăr dacă aruncăm o privire asupra personalității sale, constatăm că Noah s-a limitat în a se îngrijii, atît din punct de vedere sufletesc cît și din cel material, numai de dînsul și de familia sa.

Noah era mulțumit cu sine însuși, își împlineste îndatoririle față de Dumnezeu. Sufletul său era astfel mințit. Construirea o arcă în care să se adăpostească el și ai săi. Trupurile lor erau astfel salvate. Vedea că se apropie un potop care va nimici tot ce-l înconjoară dar preocupările sale nu depășeau limitele casei sale.

Folclorul idiș cunoaște expresia „A tadic în pelz”, „un om drept într-o blană” menită să ironizeze pe falșii „oameni drepți”. Un înțelept rabin explica această expresie populară arătînd că atunci cînd e frig într-o încăpere, există două moduri de a te încălzi: ori aprinzi focul în sobă și atunci se bucură de căldură pe lîngă tine și ceilalți locatari, ori te îmbraci cu o blană și îi lași pe ceilalți să diridie în timp ce te fie și-e cald. „Un tadic înfășurat într-o blană” e astfel simbolul egoistului care duce grija numai de sine. Un astfel de tadic, în concepția unor comentatori, era Noah.

Deluviul a venit. Oamenii n-au știut să-l evite. Arca lui Noah reprezintă însă, de pe acum, chezașia vieții ce va trebui să renască. Valurile distrugătoare nu pot continua la nesfîrșit. Va trebui să sosească momentul cînd ele se vor retrage. Porumbelul gîngăș și nevinovat are menirea de a aduce această veste salvatoare. Cu ramura de măsline în cioc, el filfice cu aripile sale proclamația încetării potopului și al unui nou început al creației, al unei creații care va trebui să fină seama de greșelile trecutului și să pună baza mai sănătoase noului alcătuirii sociale. Prea mare a fost cataclismul pentru ca oamenii să nu fi învățat ceva. Prea numeroase au fost jertfele pentru ca viața cea nouă să nu fie clădită pe alte temelii. Porumbelul păcii aduce această chemare prin ramura de măsline.

De ce măsline? se întrebă înțelepții noștri. Pentru că, spunea porumbelul, mai bine ca hrana mea să fie amară precum măslinei dar s-o primesc de la Dumnezeu, decît să fie dulce ca miera și s-o capăt din mina unui om. Mesajul păcii trănice își are deci temelia pe o nouă orînduire, în care fiecare ființă să-și capete hrana în mod demn iar nu cerșind-o de la semenul său. Viitoarele catastrofe vor putea fi înlăturate, numai ascultînd acest îndemn al porumbiței ce reprezintă, în vremurile noastre, mai mult ca orînduire, năzuința de pace a popoarelor.

La moartea lui ZALMAN SHAZAR ז"ל

de Șef rabin dr. Moses Rosen

שר וגדול נפל היום בישר ל (שמואל בני-ליה)

Prin încetarea din viață a lui Zalman Shazar dispăre una din figurile cele mai reprezentative ale iudaismului secolului XX. Deși se consideră că timpul e cel ce conferă proporții exacte personalităților istorice, în cazul de față este de pe acum evident pentru toți că cel ce ne-a părăsit în zilele de Suceot ale anului 5735 a fost una din figurile proeminente ale acestei generații. El va rămîne ca atare în amintirea poporului.

Viața lui Zalman Shazar este indisolubilă legată de cea a poporului său, biografia sa este în mare măsură un capitol din istoria dramatică a epocii noastre. Despre puțin se poate spune ceea ce în cazul lui Zalman Shazar se impune de la sine: că a fost o intrupare vie a iudaismului, în tot ce are el mai valoros, că existența, efemeră, a acestui lărbat a constituit pentru generațiile viitoare, o încarnare a lui Netzah Israel, a perenității poporului.

A fost un fiu ales al poporului, legat prin mii de fire de credință, de tradiția, de destinul său. Pînă și numele ce l-a primit la naștere e simbolic: Shneuer Zalman, nume ilustru în tradiția evreiască, numele rabinului din Liady, întemeietorul curentului hasidic Habad. A purtat acest nume cu demnitate, adăugîndu-i un plus de strălucire. A fost și a rămas pînă în ultimele sale clipe un adept al hasidismului; a fost habadnic în accepția superioară a termenului, intrunind cu prisosință toate cele trei atribute ale noțiunii: Habad adică Hohma, înțelepciunea; Bina, cunoaștere; Daat, învățătura.

Habad a fost pentru Shazar mai mult decît adeziunea la o școală religioasă, a fost însuși sensul vieții sale. Căci copilul născut în anul 1889 în tîrgul Mir, una din comunitățile tipice din răsăritul Europei secolului trecut, a deprins mai înfîi în ambianța familiei, apoi la heder, odată cu cele dintîi cunoștințe, să respecte și să prețuiască valorile noastre tradiționale. Cultura tradițională avea să și-o adincească apoi la Vîlna, pe atunci unul dintre cele mai vestite centre de învățătura iudaică. Tot aici a cunoscut și a aderat la idealul de renaștere națională evreiască, ideal pe care l-a slujit cu aceeași credință curată. În acest fel, valorile vechi, tradiționale, își află în mod firesc corolarul modern, într-o deplină și armonioasă simbioză. Expresia vie a acestei simbioze a fost Zalman Shazar, fiul hasidimilor habadnici din Mir.

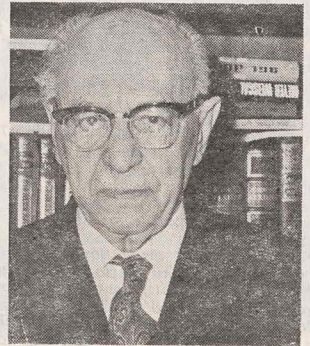
Pe fundamentul trănac al culturii tradiționale, Zalman Shazar înalță edificiul unei solide culturi moderne: în anii premergători primului război mondial, el studiază istoria și filozofia la universitățile din Freiburg, Berlin și Strasbourg. Cunoștințele de specialitate dobîndite le va folosi spre a studia cu minuțiozitate și metodă trecutul obștilor evreiești din răsăritul Europei, precum și epoca pasionantă a lui Sabetay Zwi.

În anul 1920 se stabilește la Ierusalim, unde-și continuă activitatea științifică. În același timp, desfășoară o susținută muncă în tîmpul publicistic, o altă pasiune din tinerețe. A deținut funcția de redactor-șef al ziarului „Davar”, unul din cele mai prestigioase ziare ebraice. A fost, de asemenea conducătorul editurii „Am Oved”, nume foarte prestigios în istoria culturii moderne ebraice.

A fost, deopotrivă, omul ideii și al faptel, continuînd și în această privință o veche și aleasă tradiție hasidică. Nu s-a mulțumit să-și slujească poporul numai cu gîndul, cu condeul și cu vorba, ci — cum se spune într-una din cele mai sfînte rugăciuni — „cu tot sufletul, cu toată ființa sa”. În anii dramatici din preajma și din timpul celui de al doilea război mondial a fost activ în domeniul de interes vital pentru soarta poporului, pentru viitorul său. De la tribuna reuniunilor și congreselor, în coloanele ziarelor, a făcut să răsună glasul său intru salvagardarea nu numai a valorilor spirituale ale poporului evreu, ci a însăși existenței sale fizice.

După anul 1948, a deținut înalte funcții și responsabilități în Israel. A fost cel dintîi ministru al educației și culturii, apoi conducătorul departamentului de educație iudaică pentru Diaspora, iar în anul 1963 a fost ales în cea mai înaltă funcție — de Nassi, președinte al statului. Timp de un deceniu a deținut supremă magistratură, căreia i-a conferit prestigiu și strălucire.

Zalman Shazar a transformat casa președintelui statului într-o casă de învățătura. Studiul Tanachului (Bibliei), făcut la cel mai înalt nivel, de către competenți cercetători, se făcea în mod regulat în casa sa și cu participarea sa directă.

Un „șur” de Ghemara, învățarea Talmudului, făcea parte din programul zilnic al aceluia care avea de îndeplinit înalte obligațiuni statale, variate îndatoriri protocolare. Cu pasiune și cu tradiționalul nigun, el psalmodia foliantele străvechii învățături iar talmăcirile sale în acest domeniu erau întodeauna imbinute cu înalte idei progresiste.

Fie-mi îngăduit să notez aici două momente trăite de cel care scrie aceste rânduri, momente menite a ilustra această personalitate leșită din comun.

Era într-o zi de „Iot-tet-Kislev”. A 19-a zi a lunii Kislev este una de mare sărbătoare pentru hasidimii Habad, deoarece e ziua în care întemeietorul Habad, rabi Shneuer Zalman ז"ל a fost eliberat din temniță, în timpul țarului. Se întimplase că în acea zi, în anul 1965, să mă găsesse în Israel iar președintele Shazar mi-a făcut cinstirea de a mă invita să-l însoțesc la marea prăznuire pe care au făcut-o hasidimii din Kfar Habad.

Multe mii de habadnici erau strînși în curte cînd am intrat în marea sinagogă. Ei cîntau cu evlavie, cu elan, cîntec străbun iar Zalman Shazar cînta cu ei, înfrînt în același patos, cu aceeași însufletire. Cînd dansul hasidic s-a încins, s-au vădit zădarnice încercările însoțitorilor de a face să respecte protocolul. Hasidul rabi Shneuer Zalman Shazar s-a prins de braț de un hasid bătrîn, cu barbă încrunțită și a dăntuit ca odinioară David, bardul iudaismului, înaintea lui Dumnezeu și a obștii.

Acel care n-a văzut această dăntuire nu știe ce este miracolul credinței intruchipat în mișcările trupului, în strălucirea minunaților ochi ai lui Zalman Shazar.

Apoi Shazar a vorbit. A spus Divrei Tora. Glasul său plin de suave modulații te chema la trăirea versetelor sfînte; analiza sa vie, plină de nerv și entuziasm, te făcea, dacă ai fi închis ochii pentru o clipă, să crezi că auzi vorbind un tînar avîntat. Înaltă tensiune sufletească și splendide perle de logică caracterizau cuvintele Torei pe care el le-a grăit față de mii de credincioși.

Și acum, un alt moment. Era în 1972. Împreună cu un grup de frunțași ai evreilor din Israel, originari din România, am vizitat pe președintele Shazar, cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la înființarea așezărilor de evrei din România din Zihron Iaacov și Roș Pina.

Am fost purtătorul de cuvînt al delegației iar în discursul meu m-am folosit de un anumit verset biblic, dîndu-i o interpretare sui generis. În răspunsul său, Zalman Shazar a „prins” versetul, pe care l-am citat în mod cu totul neașteptat și i-a făcut talmăcirea sa. Vrăjii de sclipirile de măiastră talmăcire, de arișa bogăție de cunoștințe biblice și talmudice cuprinse în acest verset, i-am spus atunci că dacă n-ar fi fost ceea ce era, desigur că ar fi devenit rabin.

Interesul, stima și prețuirea pe care le-a arătat pentru România, pentru obște noastră și-au găsit, printre altele, expresie și în lectura regulată a revistei noastre, pentru care nu o dată s-a exprimat elogios.

Fată de ce deplîngînd, împreună cu poporul din Israel și din toate comunitățile răspîndirii, moartea acestui gaon, deplîngînd totodată plecarea dintre noi a unui mare și ales prieten.

Cu adevărat el a fost nu numai un רב mare conducător al poporului său, ci și un נביא un minunat învățător.

Fie amintirea sa în veți binecuvîntată!

★

N.R. În cadrul ceremoniei de Izkor din ziua de Șemini Ațeret, Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a rostit un impresionant panegiric și rugăciunea de El Male Rahamin, intru odihna veșnică a lui Zalman Shazar ז"ל.

MESERIAȘI ȘI NEGUȚĂTORI DIN FĂLTICENII DE ALTĂDATĂ

Despre orașul Fălticeni s-au publicat mai multe studii dintre care cel mai important este cunoscuta monografie *Fălticeni* (1938) de Artur Gorovei. Afi în această lucrare, precum și în documente inedite care se află în arhivele statului, se găsesc multe materiale care privesc această comunitate. În cele de față vom arăta materialele găsite pînă acum care vorbesc despre activitatea economică desfășurată de negustori și meșteri evrei.

După 11 luni de la data hrisovului de înființare a țirgului, adică la 4 iulie 1781, ne întîmpină un document din care aflăm că Moisa-ievreul vrînd să-și extindă comerțul pe care îl făcea într-o singură casă, face un schimb cu un cojocar din țirg, dîndu-i dugheana sa și 92 lei primind de la acesta două case: „Adeca și Sandul Cojocar ot țirgu Somuzului dimpreună cu soful meu Maria și cu fiul mei cei mai gios iscăliți, dat-am adevărat zăpislul meu la mîna lui Moisiu jidov ot Joldești, precum să se știe că am schimbat cu din sul, adică i-am dat eu două case sub un coperemânt și el mi-au dat o dugheană a lui ce au cumpărat-o de la Zaharie sin Comăndari...”. Printre martorii semnează și negustorul Smil.

La 20 iunie 1785 Alexandru Ioan Mavrocordat Vodă sorie către Ștefan Cătarțiu biv vel Ban și Constandin Várnav biv vel Ban, ispravnici de ținutul Sucevei, că „Janach Cant, biv vel Vistiier ni-au arătat că împărăția locului țirgului Fălticeni, supz numele unui Berco jidov au luat și dumnealui șase stînjeni de loc precum s-au văzut și în izvodul de împărțea de (la) dumnealui Vel Logofăt iscăliți și de dumnealui Ban Ion-ță Bașotă, fiind atunci șolnic pe loc, pe care loc au fost pus dumnealui să facă și zidire și au fost făcut groapă de pînjie...”.

La 15 noiembrie 1792 Vasile Dascălu scrie un act prin care Meer casapu din Fălticeni vinde Banului Bașotă un scaun de miserniță (măcelărie).

La 27 aprilie 1794 ne întîmpină un zăpis din care aflăm că Andrei Pitaru din Fălticeni cedează lui „Ghitman jidov” o dugheană situată lîngă jîrtăria lui pentru suma de 90 lei.

Invoielile dintre proprietari, meșterșugari și neguțătorii care se așează în țirg arătau lămurit cîțimea de pămînt luată de fiecare și bezmănul de plătit.

La 7 octombrie 1830 Andrei Bașotă vinde Spătarului Mihalache Cantacuzino moșiile sale pe care este situat o parte din țirgul Fălticeni. Pe această porțiune găsim următoarele proprietăți evreiești: „...supt streșina din dos a lui Leiba Croitoru, și de la piatra nr. 3 peste dugheana lui Herșcu Mahalu pe lîngă dughenile lui Herșcu a lui Leizăr, a văduvei Simhe a lui Buim jidovul, tij peste

dugheana lui Smil Dumbrăveanu la piatra No. 4 ce s-au pus chiar în capul uliței mărgătoare de la răsărit spre apus lîngă părătele din sus a dughenii lui David Horodniceanu...”.

Alt document ne informează că la 4 mai 1836 „breașla Fălticeniilor” încheie un contract cu Mihalache Cantacuzino, prin care cumpără veniturile țirgului pentru suma de 10 000 galbeni. Obștea se obligă să dea proprietății în fiecare an „un veșnic și moștenesc venit de cite patru sute galbeni”. Contractul privește pe locuitorii „din capătul uliței din sus de la David sin Pihăș pără la casa lui Sloim sin Herșcu, socotindu-se și casele și partea cealaltă de uliță din dugheana a vādanei Leia a lui Burăh sin Pascal pără la locul sterp ce este a lui Herș Chisil David, socotindu-se cu locul, să aibă a da fiștecare stînjeni, cite un galben...”. În document mai sînt fixate și taxele pe care le va încasa obștea evreilor de la neguțătorii, pentru tot felul de mărfuri vîndute în oraș precum și pentru cele transportate sau aduse de peste hotare. Pe document se află 92 semnături în frunte cu vestitul Ștrul Foșăneanu, probabil starostele breslei.

Pe la 1845 Faibis Goldștain arată că Divanul Apelativ al Țării de Sus țerșevsează întărirea actului său de cumpărare a unor case din țirgul Fălticeni.

La 1847 Visteria Moldovei face cunoscut că intrucit „...taxia evreilor din țirgul Fălticeni, care să jine în ocup de către jidovul Zalman Foșăneanu tot acolo, pe lîngă amanetul ce are pus la hazne chizășul său, jidovul Iancu Baier, prin pontul al 8-lea a contractului, amanetarișeste spre acest șfârșit și a sale 4 dughene ce are în pomenitul țirg Fălticeni...”.

Dintr-un izvod de zestre întocmit la 1824 aflăm că Maria Rosăt a cumpărat la Fălticeni diferite mărfuri de manufactură și galanterie pentru fiica sa Ruxandra, de la Leiba Grosu, pentru frumoașă sumă de 1481 lei și 10 parale. La Iancu Chioru a cumpărat alte mărfuri pentru 510 lei.

La renumitul iarmaroc al Fălticeniului care se ținea în fiecare an la Sf. Ilie veneau să-și vîndă mărfurile — pe lîngă evreii din localitate și nordul țării — și evreii din țările vecine. La 1852 orașul a fost vizitat de către Kotzebue. Vor-

bind despre iarmaroc a menționat că: „Cea mai mare parte din mulțime se compunea din țărani și evrei”.

Un contemporan, G. Melidon, care a asistat la un asemenea iarmaroc, ne spune că el surprindea prin „o diversitate care era nemărginită în mărfuri și oameni. Vedea tot felul de lucruri de lux, galanterii, mode, pînzării, materii, ciubotării, fierării, băcălii, șaluri, arme, lipscăni, mobile de toate calitățile și de toate fabricile...” precum și „cotigiți jidovești, încărcate cu mărfuri și țărșuri ce duc pe curioși și pe comercianți”.

Prin poziția sa geografică Fălticeniul erau în secolul al XIX-lea centrul principal al comerțului Moldovei cu Austria. Pe aici treceau peste hotar importante cantități de lînă, păcură, pește sărat, piei și cozi de jder, piei de oaie și altele, aducîndu-se în schimb produse de care țara avea nevoie: postav de Fraiber, fesuri, geamuri, cizme, vax, iuf, lipscăni, căldări de aramă, fier nelucrat, pînză de fierăstrău, hîrlețe de fier, tablă, cașcaval, orez, bumbac, stafide, spițării etc. Din documentele țirgului aflăm că printre negustorii care pe lîngă comerțul intern se ocupau și cu cel de import și export erau pe atunci frații Foșăneanu.

Această familie de negustori renumiți a dominat viața economică a țirgului de la înființare pînă prin anii 1850. O parte din corespondența din anii 1818—1845 a acestor negustori harnici a fost publicată în lucrări de specialitate. Astfel la 28 noiembrie 1818, Ioseph Ritter din Lemberg îi scrie lui Berl Abraham Foșăner din Fălticeni: „M-am bucurat foarte mult așînd din agreabila Dv. scrisoare, primită astăzi, că ați sosit acasă sănătos și fericit și că ați găsit totul în starea cea mai bună. Din cele ce mă înscănați, prin această scrisoare, mă voi îngriji în modul cel mai mulțumitor, pe cit îmi va fi cu putință. Mărfurile Dv. din Leipzig au fost expediate, conform dispoziției Dv. verbale, acum 5 zile la (prin) dl. Herșch Barber din Suceava, după cum am scris și acestuia în privința celor 13 colete, ca să vă servească după dorința Dv.”.

La 17 martie 1829 Israel Foșăneanu din Fălticeni îi scrie lui Chaim Salm din Foșani: „Află că ț-am scris vînera trecută 8 Adar II, să plătești cumpărătorilor pe acceptul meu 250 galbeni. Azi a venit... (indescifrabil) și a spus să i

se dea pentru Foșani numai valoarea de 100 galbeni, iar bani peșin i-am dat alți 25 galbeni și o poliță la Iași către dl. Nachman Zaraf pentru suma de 125 galbeni a rămas deci polița pentru 100 galbeni pasir austriecci”.

Alte amănunte privind activitatea negustorilor fălticenieni le aflăm dintr-un registru întocmit la 10 iulie 1837 pentru mărfurile importate și exportate în acea perioadă prin vama Nimireni. Așa, de pildă, printre cei care aduceau mărfuri din Austria găsim și un număr de 11 negustori evrei. În acea perioadă ei au importat mărfuri în valoare de 85 805 lei pentru care au plătit 2 573 lei taxe vamale. În fruntea acestora se situează Struli Meer care a importat fier nelucrat, aramă nouă nelucrată, pînză de fierăstrău și hîrlețe, în valoare de 18 600 lei. Herșcu Alter a adus: „postav de Fraiberg”, fesuri (pălării), mărfuri de Viena și mărunțișuri pentru 18 600 lei plătiți 558 lei vamă. De asemenea sînt trecuți în registru 14 negustori evrei din Fălticeni care au exportat pielele de miel în valoare de 40 044 lei.

O îndeletnicire răspîndită în trecut era aceea de velnicer, adică de producător de rachiu din grîne sau din fructe, care se găsește aici din abundență. Un zăpis din 1802 arată că un anume Manole se învoiește cu mănăstirea Slatina ca să facă o velniță pe cheltuiala sa, pe moșia Mălini pentru care avea de dat în fiecare an proprietății, cîte 300 ocă ceară și 5 vrede de holercă. Prin alt zăpis datat 23 aprilie 1804, semnat de Arhimandritul Filaret, egumenul mănăstirii, acesta îi acordă dreptul lui Manole să țină velnița în continuare.

Cea mai veche știre pe care o avem despre un croitor evreu în Fălticeni datează dîn anul 1824, cînd un anume Avram a cusut straiete de nuntă ale Rucsandrei, despre care am vorbit și mai sus. Numitul a încasat pentru confecționarea a 7 rochii și cinci capote 105 lei. Din socotelile păstrate reiese că a mai încasat de la familia respectivă suma de 86 lei pentru diferite materiale ca: „șesături de bumbac, gază, vată, gătten, 3 coți plisă, bughii” etc. Aceasta înseamnă că Avram era proprietarul unui atelier de oarecare importanță din moment ce îl găsim lucrînd pentru boieri cu materiale proprii... Avram este pomenit și ca garant într-un document din 4 mai 1832, cînd zidarul Vasile Doroftei și Ilie sîn Matei se obligă să construiască o casă cu pivniță postelnicului Todiraș Várnav pentru suma de 650 lei. Mesterii l-au propus „pentru mai bună siguranță”.

Despre un alt meșter care lucra croitoria, dar cu materialele clientului, ne vorbește condica boierului Iordache Rașsescu, unde găsim „socoala cu Berco

„Talmudul e cu Copernic”

Profesorul André Neher este unul din gânditorii și cercetătorii cei mai profunzi ai iudaismului. Stăpînînd deopotrivă o puternică cultură laică și religioasă, el abordează în cărțile sale subtile probleme de exegeză iudaică precum și felul în care iudaismul se înscrie în contextul culturii universale.

Semnificativ pentru spiritul acestui erudit ni se pare studiul recent consacrat atitudinii pe care a adoptat-o de la început iudaismul față de marile descoperiri astronomice. În introducere, autorul înfățișează ostilitatea, mergînd pînă la arderea pe rug, cu care pașii au întîmpinat teoriile revoluționare ale lui Copernic și Galilei. După ce schițează cadrul istoric respectiv, prof. Neher continuă după cum urmează.

Era de așteptat ca și iudaismul să urmeze exemplul celorlalte biserici. Biblia nu este mai scumpă decît altora, inimilor și minților evreiești? Or, iată că în această intoleranță unanimă, vocea iudaismului distonează. Primele reacții evreiești față de revoluția lui Copernic sînt toate pozitive. În 1612 apare la Praga o carte de astronomie intitulată *Magen David*. E prima scriere ebraică în care e menționat Copernic. Autorul, David Gans, se exprimă în termeni care nu pot fi calificați doar pozitivi; ei sînt superlativi, chiar ditirambici. „Acum vreo șaptezeci de ani a trăit un om numit Nicolas Copernic, un savant genial, depășind în știința astronomică pe toți contemporanii săi. Se spune despre el că de la Ptolemeu încocoare nimeni nu l-a egalat. El a scrutat poziția și mișcarea planetelor și stelelor cu o precizie meticuloasă și pentru a rezolva nenumerătele și complexe probleme ridicate de faptele stabilite, dar mai ales pentru a pătrunde pînă la cauzele care determină toate aceste mișcări și contradicțiile dintre ele, el s-a strădui să demonstreze, ridicîndu-se la o profunzime spirituală excepțională, că stelele sînt absolut imobile și că globul terestru este acel care se mișcă în mod continuu în jurul lor.

El a consacrat acestei demonstrații o carte de o profunzime și o inteligență nelimitată. Un mare număr dintre savanții cei mai eminenți ai epocii noastre și-au exprimat deplinul lor acord cu teoriile sale. Menționez acest fapt pentru ca să ne pătrundem de ideea că nu tot ce privește mișcarea stelelor și a planetelor este absolut conform cu ceea ce au spus astronomii din antichitate. Nu, în acest domeniu omul are libertatea deplină de a descoperi teoria care corespunde modului său de a raționa, cu condiția ca această teorie să ofere o explicație rezonabilă mișcărilor paradoxale ale corpurilor cerești...”.

În 1629 apare la Amsterdam cea de-a doua carte ebraică care îl menționează pe Copernic: *Elim*. Autorul, Iosef Salomon Delmedigo, declară fără ocultiri că dovezile lui Copernic sînt convingătoare și că „oricine refuză să le accepte nu poate fi catalogat decît drept un perfect imbecil”.

Să reținem bine datele: 1612 și 1629. Prima coincide cu aceea a inițierii procesului care s-a terminat cu punerea la index a cărții lui Copernic. Cea de-a doua precede cu un an aceea a morții în condiții mizere a lui Kepler și coincide cu începutul procesului lui Galilei, care se va sfîrși cu celebra retractare din 1632.

Ce îndrăzneală în afirmația iudaică despre „deplina libertate acordată omului de a descoperi teoria care corespunde propriei sale rațiuni”!

SPIRITUL IUDAISMULUI: LIBERTATEA DE GÎNDIRE

Trebuie subliniat faptul că David Gans și Delmedigo nu sînt outsiders (străini) de comunitățile lor, nu sînt francțori care nu pot fi învoțați drept martori pentru spiritul iudaismului autentic al epocii lor. În afara faptului să amîndoi sînt astronomi și umanști (Gans este istoric iar Delmedigo medic), amîndoi poartă cu mîndrie titlul de rabin, pe care l-au ob-

ținut la ieșivot celebre (Cracovia, Constantinopole, Lublin) iar Delmedigo a exercitat o anumită perioadă funcția de rabin al comunităților din Hamburg și Amsterdam. De altfel, cărțile lor au apărut cu aprobări ale forurilor religioase superioare.

Cartea lui David Gans cuprinde trei introduceri elogiase: aceea a rabinului Ephraim Luntzisch, care a succedat în 1604 rabinului Löw (Maharal) în funcția de șef rabin în Praga; o alta a celebrului discipol al lui Maharal, comentatorul Mișnei, cunoscut cu numele opereii sale principale, toșafistul Iom Tov, și a treia din partea ginerelui lui Maharal, rabi Isaac Cohen.

În ce-l privește pe Delmedigo, cartea sa a ieșit din tiparîțele renumite ale lui Manase ben Israel, conducătorul comunității evreiești din Olanda.

Deci, David Gans și Salomon Delmedigo sînt incontestabili purtătorii de cuvînt al spiritului iudaismului. Libertatea de gîndire nu era în secolele al XVI-lea și al XVII-lea un bun inaccessibil pentru care trebuiau să plătești, așa cum pretindea Spinoza, rupînd cu credința și cu comunitatea evreiască. Ea făcea parte integrantă din concepția iudaică despre știință și lume, așa cum în Evul Mediu Maimonide, pentru a nu cita decît acest exemplu, adera la sistemul lui Ptolemeu, nu pentru că acesta era în acord cu Biblia, ci pentru că era în acord cu rațiunea.

Nu trebuie să ne imaginăm că ieșișivele în care David Gans și Delmedigo își desăvîrșiseră studiile talmudice erau claustre și dominate de un spirit îngust, închise lumii exterioare, în care nu conta decît cauzistica și pilpul. În ce-l privește pe Gans, să ne amintim că în fruntea ieșișivei din Cracovia, unde și-a obținut diploma rabinică, se afla rabi Moses Isserles, Rema, cel care a făcut la *Sulhan Aruh*-ul lui Joseph Caro comentarii care, în domeniul dreptului rabinic, sînt considerate și azi foarte prețioase și care a transmis învățăcelor săi dragostea pentru istorie, pentru matematică și astronomie și a lăsat în manuscris un comentariu savant al lucrării de astronomie „Theorica” de Georg Peuerbach, consi-

derat precursor al lui Copernic. În ceea ce-l privește pe Maharal din Praga, mai e nevoie de amintit umanismul său, apelurile sale la toleranță, la înțelegere? De fapt, el e primul autor ebraic care, fără a-l numi, îl menționează pe Copernic și revoluția sa, aplicîndu-i metoda sa preferată, aceea a relativismului. Ptolemeu a avut dreptate în epoca sa. De ce astăzi n-ar avea dreptate Copernic? Dar peste cîteva secole va apare un alt revoluționar care va face ca sistemul lui Copernic să apară perimat. „Acesta e procesul gîndirii umane, expusă neîncetat salturilor cercetării (hachira), conducînd rațiunea spre zone de veșnică reînnoire”, scrie Maharal.

DAVID GANS SCRUTEAZĂ CERUL DIN OBSERVATORIUL LUI KEPLER. DELMEDIGO, PRIN TELESCOPUL LUI GALILEI

Trebuie precizat că îmbibați de atmosfera tolerantă care domnea în comunitatea evreiască, Gans și Delmedigo au avut în plus norocul de a fi participativi personal la revoluția astronomică.

Delmedigo și-a făcut studiile de medicină la Universitatea din Padua, unde Galilei predă atunci matematica și astronomia. În cartea sa *Elim*, el relatează cu emoție cum, prin anul 1613, Galilei l-a autorizat de mai multe ori pe tînărul său student evreu să facă observații, folosînd faimosul telescop pe care îl construise în anul 1609 și asupra căruia veghea cu strînicie. Vorbind de maestrul său Galilei, Delmedigo folosește cuvîntul rabi. Rabi Galilei! Nu sună ca o sfidare la adresa închiiziei care începuse să se ocupe de Galilei, nelăsîndu-i în pace nici pe patul de moarte, în 1642?

În ce-l privește pe David Gans, conștientul său cu aventura astronomică este mult mai strîns. În anul 1599, Tycho Brahe devine *mathematicus* imperial al lui Rudolf al II-lea și își înstalează observatorul la castelul Benatek, în apropiere de Praga. Acolo își cheamă el colaboratorii, asistenții, calculatorii, în frunte cu Johannes Kepler, care îi va urma, după moartea sa prematură, în anul 1600. Printre colaboratori se afla și David Gans.

Croitorii de cele ce au lucrat". Potrivit acestei socoteli, croitorul nostru a încasat la 4 mai 1826 suma de 16 lei și 30 de bani pentru confecționarea unui „capot, o rochie marinoț, un capot prefăcut de marinoț, 4 cațaveici, o rochie a Catinică, o mantelă prefăcută, un salup și un corset". De altfel croitoria a fost din totdeauna și pretutindeni meseria cea mai răspândită la evrei. Nu e de mirare, deci, că într-o statistică din 1831 găsim la Fălțiceni 56 croitorii evrei. În anii 1834—1835 trăiau din această muncă 68 croitorii iar după o numărătoare din 1900 se aflau în țîrg 91 de croitorii și 36 de croitorese evreice.

Dar și celelalte meserii erau bine reprezentate. Astfel, o situație din anul 1835 arată că în țîrg erau următorii meșteșugari evrei: 3 căldărari, 4 făclieri, 17 chitari, 2 butnari, 17 măcelari, 5 chietari, 11 ciubotari, 1 stoler, 1 teslar (dul-

gher), 7 sticlari, 6 harabagii, 2 alămari, 5 boiangii, 5 argintari, 3 ochincari, 10 cușmari, 2 ceasornicari, 1 cărmăidar, 1 ceaprazar, 1 curelar, 1 crupar, 2 cojoacari și 1 lingurar.

Interesantă este catagrafia din 1845 care a înregistrat 455 negustori și 479 meșteri evrei de tot felul.

Din alt document aflăm că în anul respectiv neguțarii și meșterii patentarii evrei au plătit 45 480 lei impozite în patru sferturi a câte 11 370 lei, cu toate că obștea a propus ca „toată darea nației evreiești” din țîrg să fie numai de 38 000 lei.

Din cele arătate reiese, așadar, că de la întemeierea țîrgului locuitorii evrei au fost activi în toate meseriile care se practicau pe atunci în regiunea Fălțiceniilor.

MANASCU COTTER

CERCUL DE LECTURĂ DIN BOTOȘANI

Din 1908 pînă în 1938, a dăinuit în orașul Botoșani o instituție care constituia un focar de cultură: *Cercul de lectură*, bibliotecă cu împrumut gratuit — cum scria pe firmă.

În 1908, un grup de tineri evrei, în cea mai mare parte autodidacți, întemeiază această bibliotecă care ajunge în 1932 să aibă 18 000 volume, în limbile română, franceză, germană, engleză, italiană și idiş — avînd repertorii sistematice atît pe limbi cît și pe specialități: literatură, economie, sociologie, știință, filozofie. Ele se împrumutau contra unei cauțiuni, care se restituia la retragerea cititorului, iar membrii *Cercului de lectură*, deveniți în decursul anilor din ce în ce mai numeroși, plăteau o modestă cotizație lunară. Parcă-î văd pe întendentul cercului, Moș Hascal, străbătînd orașul cu greoaiele-i ciobote și bălînd la ușile membrilor ca să încaseze cotizația...

Un alt fapt vrednic de semnalat: bibliotecă, deschisă de trei ori pe săptămînă, era condusă de elevi care se întreceau în hărnicie și bune inițiative — făcînd față cu entuziasm, devotament și competență tuturor împrejurărilor, transmitînd instituția, în mers ascendent, din generație în generație. Mi-aduc aminte cu cîtă evlavie, aș zice, cerceta fiecare volum înapoiat, mîngîindu-i scoarțele parcă, farmacistul Sully Wechsler, azi pensionar în Botoșani sau premian-

tul întâi al liceului în fiecare clasă, Katz Lazăr, pe atunci elevi și bibliotecari ai *Cercului*.

Dar *Cercul de lectură* nu-și mărginea activitatea numai la împrumutul cărților, ci organiza cursuri de vară, conferințe și festivaluri artistico-literare ce trezeau interes. Astfel aflăm dintr-un articol publicat în gazeta locală „Știrea”, cu data de 27 august 1923 și semnat de I. Zwerdling, că la festivalul din aprilie 1923, organizat de cercul de lectură, au participat scriitorii ca Mihail Sadoveanu, G. Topirceanu care au citit din operele lor și au oferit autografe. „Deși în 1923 — scrie I. Zwerdling — *Cercul de lectură* nu era încă instalat în imobil propriu, uimirea vizitatorilor, provocată de rezultatul atît de frumos al unei inițiative private, a fost mare și s-a exprimat prin glasul unuia dintre participanți, care, adresîndu-se lui Mihail Sadoveanu, i-a spus: „Maestre, cred că în prea puține biblioteci publice ai putea găsi adunate de la prima pînă la ultima d-tale operă, astfel cum se găseșc în această bibliotecă”.

Timp de trei decenii, precum se vede, *Cercul de lectură* a funcționat la Botoșani. Bogatul lui patrimoniul a fost însă împrăștiat odată cu ascensiunea fascismului și venirea lui la putere.

ANGHEL CORBEANU

care a descris cu entuziasm observatorul din Benatek, instrumentele sale minunate, crogiul astronomic și nopțile pline de exaltare pe care le-a petrecut observînd cursul astrelor; convorbirile numeroase avute cu Tycho Brahe, Kepler, Müller, pe scurt toată echipa de savanți, cărora le supunea întrebările, nedumeririle și ipotezele sale. Toate acestea în timp ce dascălul său, Maharalul, se afla în viață și îndeplinea funcția de șef-rabin, redactîndu-și totodată opera. Aceste amănunte biografice ale lui David Gans sînt schitate în cartea sa *Magen David*, apărută în anul 1612, dar le vom întîlni, dezvoltate, într-o carte de 164 de pagini, *Sefer Nehmad Venaim*, apărută abia în 1743, 130 de ani după moartea autorului ei. Manuscrisul, purtînd data iulie 1613, există și azi și constituie o dovadă excelentă a activității astronomice a lui Gans, făcîndu-ne să înțelegem mai bine de ce iudaismul a avut încă de la început o atitudine favorabilă ipotezelor lui Copernic.

„TALMUDUL E CU COPERNIC!”

Pentru evrei nu se punea problema unei contradicții între știință și Biblie, ci aceea a unei contradicții între știință și interpretarea tradițională pe care Talmudul o dă Bibliei. Versetele biblice care autorizau bisericile să se opună lui Copernic, ca acelea despre minunea lui Iosua, Psalmul 19 și multe altele, puteau fi ușor aduse la unison cu Copernic în baza bogatei literaturi exegetice care a înflorit în Evul Mediu și care dădea acestor versete interpretări multiple. Soarele nu se „oprise” la Ghideon, el „tăcuse”; tăcere de moment a sferelor celeste pe care teoria muzicală construită de Kepler o confirmă. Chiar crearea Soarelui și a stelelor în ziua a patra dovedeau doar că lumina creată în prima zi și apoi ascunsă, a sursas vederii oamenilor o înfinitate de alți sori, mai puternici decît acela căruia Pămîntul, Luna și planetele îi țineau companie. Cabala adăugase aceste teme cosmogonice iraționale comentărilor raționale și la declanșarea revoluției coperniciene, Biblia iudaică era astfel pregătită să o accepte fără reticențe. Dar ceea ce crea o problemă era Tal-

mul, în speță ciudatul paragraf din tractatul *Pesahim* (94 b), în care cu referire la contradicțiile insurmontabile dintre sistemul astronomic al neevreilor (adică școala alexandrină a lui Ptolemeu) și sistemul iudaic, se afirmă că asupra acestui punct, înțeleptii lui Israel se inclină în fața științei neevreilor. Ierusalimul și-a recunoscut deci greșeala și s-a înclinat în fața Ateni. Întreaga astronomie medievală evreiască, aceea a lui Isaac ibn Sid care a redactat *Tablele alfonșine*, aceea a marelui Maimonide, aceea a lui Abraham Zacuto, ale cărui tabele au fost folosite de Cristofor Columb, a fost construită, ca și astronomia arabă și creștină, pe lucrarea lui Ptolemeu *Almageste*; aceasta reiese din faptul că Talmudul a recunoscut el însuși că adevărul se află de partea lui Ptolemeu. Or, în capitolul 25 al cărții sale, David Gans povestește cum în timpul petrecut la observatorul din Benatek, a găsit cheia enigmei.

În anul 1600, asistentul evreu a auzit din gura dascălului neevreu Tycho Brahe o afirmație uluitoare: „Înțeleptii voștri nu au făcut bine atunci cînd s-au înclinat în fața savanților neevrei. Ei au devenit complici la o mincună, căci adevărul era de partea înțelepților lui Israel”. Și Kepler adaugă: „Fraza din Talmud nu implică numai heliocentrismul lui Copernic. Ea merge mai departe, în sensul observațiilor pe care le-am putut face datorită instrumentelor lui Tycho: ea prezicează că orbita planetelor nu este regulată și că se extinde citeodată pînă la lua formă literel ebraice kaf”. (Kepler a lua formă literel ebraice kaf”. (Kepler a lua formă literel ebraice kaf”. (Kepler a lua formă literel ebraice kaf”). Se știe că în ultima sa lucrare, *Sonnetum*, faimosul vis despre o călătorie în lună, el indică Luna cu numele ei ebraic: *Lebanah*.

Astfel, la observatorul din Praga s-a confirmat concordanța vechii teze iudaice cu aceea a lui Copernic, confirmare nouă a unui rabin astronom, discipol al tatălui Maharal, din gura corifeilor științelor astronomice ai timpului său. Printr-un salt deasupra secolelor Evului Mediu, atitudine iudaică apărea ca o tradiție coperniciană continuă. Ea nu mai avea să devieze de acum înainte de la această linie dreaptă.

Simhat Tora la Templul coral din București

ACUM 90 DE ANI

● *ZIARUL L'indépendance roumaine* cu data 26 septembrie 1884 publică o cronică elogiașă care începe astfel: „Un artist tânăr, un tenor, prin urmare o pasăre rară, s-a făcut cunoscut publicului cu succes la concertul dat de el duminică seara în sala Orfeu din București”. Este vorba de I. Reiss, care a fost aplaudat mai cu seamă în romanța din Aida, romanța din *Trubadurul*, aria din *Muta din Portici* și aria cea mare din *Ebrea de Halévy*.

Și alte ziare, între care *Bukares-ter Zeitung* și *Bukares-ter Tageblatt* publică dări de seamă de la acest concert al unui debutant.

● *LA ȘCOALA israelito-română de băieți din suburbia Podul-Rosu (Iași)* au avut loc examenele anuale. Cu acest prilej, s-au constatat progrese considerabile făcute în cei doi ani din urmă, în învățămîntul limbii române și a celei ebraice.

Pentru susținerea acestei școli, domnul O. Neuschotz a organizat o frumoasă serbare la templul *Beth-Acob*, în prima zi de *Sucot*.

● *GAZETA* *Fraternitatea* din 5 octombrie 1884 publică impresiile „unui călător” (M. Schwarzfeld) asupra comunității evreilor din Calafat. Locuiesc acolo 30 familii de evrei: 25 de rit sefară, 5 aschenazi. O mică parte sînt negustori, ceilalți sînt meșteșugari (tinichigii, fierarii, curelari, croitori, cizmarii), unul este birtaș. Sinagoga este într-o casă particulară; hazenul e și haham și învățător.

Școala comunității, care nu e aranjată pe clase, predă două obiecte principale: limba română și limba ebraică.

Comunitatea e susținută prin taxe benevoale ale membrilor ei, care s-au obligat să dea cîteva cen-time de fiecare chilo din „unele produse ce cumpără pe piață”. Acești bani se string pentru construirea unei sinagogi.

Sărbătorile se țin cu sfințenie, mai toți evreii de aci fiind religioși. Pentru *Pesah* se aduc azime de prin alte locuri.

● *ZIARUL* „*Lupta*” din Iași, anul I — nr. 9, consacră întreaga pagină întâia unui articol în care e vorba, cu multă înfelegere, despre problema evreiască. Articolul este semnat de director, cunoscutul om politic, publicist și scriitor G. Panu.

● *BOMBOANE DE IERBURI* inventate de d-na Fanny Schorr, pre-miate la expozițiunea județeană din 1883, se află de vânzare în Iași la Solomon Cohl, strada Mare, I. Singler, str. Sf. Vineri, I. Erma-coff str. Lăpușneanu, d-na Schorr str. *Apeductului* 182, în podul Iloaei, la dl. Zaitchin; în Tg. Frumos, la dl. Lazăr Trancu; în Roman, la dl. Oser Ackermann.

● *GAZETA* „*Carpați*” din Craiova publică o dare de seamă asupra conferințelor învățătorilor din Dolj-Romania în anul școlar 1883—1884. Cităm un pasaj:

„În cursul acestei serii de conferințe am fost vizitați de dl. Stăureanu, profesor de limba franceză la liceul din Craiova. D-sa, ca fost

elev al Școlii normale superioare din București, primi a arăta într-una din ședințe, cum se predă învățămîntul la diferite obiecte în clasele primare. Onoare d-lui Stăureanu care a binevoit a veni în mijlocul nostru spre a ne arăta luminile d-sale. Primească vîile noastre mulțumiri”.

Precizăm că este vorba de Mihail Stăureanu, „decanul profesorilor evrei din România”. Născut la Fălțiceni în 1859, a fost timp de 35 de ani profesor de franceză și latină la liceul de Stat din Craiova și 25 de ani profesor și director al școlii israelite Lumina din același oraș. A publicat un Manual practic de limba franceză (1921), un Dicționar latin-român și român-ătin (1913 și 1934), Istoricul Școlii israelito-române „Lumina” (1923), a îngrijit editarea ediției a 8-a a Dicționarului Universal al limbii române, de L. Șăineanu. În tîne-rețe a lucrat alături de Gr. Tocilescu la descifrarea inscripțiilor grecești și latine din Dobrogea și a colaborat cu B. P. Hașdeu la *Ety-mologicum* Magnum Romaniae, a cules și editat *Legende istorice românești* (1889), a publicat *Limba română pentru germani*. La diferite societăți din Craiova a ținut conferințe despre Talmud și despre Psalmi.

● *ZIARUL* *Lupta* din Iași publică următorul „anunț”: „Avînd de reparat o mașină de cusut m-am adresat d-lui Samoil Osias omurur în Strada de Sus, care a dres perfect mașina și mă servesc de ea ca și de una nouă. Imi permit a-l recomanda, după cum și mie mi-a fost recomandat”. Al. Vasiliu.

● *ÎMPOTRIVA* epidemiei de holeră care bîntuie în Italia și în alte țări ale Europei, ziarele anunță ca „cel mai bun preventiv”, dezinfectantul Anti-Bacterion, avînd ca de-pozitari generali la București pe M. L. Praus din Calea Văcărești 4 și farmacia M. Risdorfer din str. Carol.

● *SOCIETATEA* pentru cărți didactice israelito-române a publicat Istoria biblică de la începutul lumii pînă la Macabei, împreună cu o geografie a Țării sfinite, pentru uzul școlilor israelite. Autor este dr. M. Gaster (Bene — Merenti cl. II).

● *FOILETONUL* gazetei *Aparăto-ri* are ca subiect contribuția evreilor în știință. Se remarcă faptul că în două domenii, mai cu seamă, evreii din România s-au manifestat rodnic: în matematică și în medicină. Pentru prima disciplină sînt menționați David Emanuel profesor de matematică la Școala de poduri și șosele, „a cărui vîrstă îi mai permite o muncă productivă pe tîrîmul ales de d-sa și prin urmare vom avea multe succese de înregistrat”, și Gutesman, „care prin activitatea sa continuă va și să culegă fructele unei vieți sacrificate pe altarul științei”. În domeniul medicinei sînt citați doctorii Iaslovici, Weimberg și Uziel precum și trei tineri: Tuchten din Turnu-Severin, Erdreich, Westfried, cu aprecieri asupra fiecăruia.

ȘTIRI

ידיעות

CENTRU DE STUDII

Pe lângă Institutul Național de Limbi și Civilizații Orientale din Franța, cu sediul la Paris, a fost creat și a început să funcționeze recent, un centru de documentare, cercetări și de studii ebraice și iudaice moderne și contemporane. Centrul își propune să se constituie ca un punct de legătură pentru cercetătorii care activează în amintitul domeniului. Disponind de un local propriu, noua instituție a trecut la organizarea unei biblioteci de specialitate. În momentul de față principalul obiectiv îl constituie întocmirea unei bibliografii complete a lucrărilor privind cultura iudaică în secolele XIX și XX în cele mai diverse domenii — literatură, lingvistică, istorie, sociologie, psihologie, drept, etc.

MAIMONIDE ȘI TERAPEUTICĂ

Într-un studiu recent publicat la Marsilia, dr. S. Bieder se ocupă de concepțiile terapeutice ale lui Maimonide (1135—1204). El subliniază că pentru Maimonide boala este, înainte de toate, ruptura unui echilibru: sănătatea. Echilibru, în același timp fizic și psihic, pe care fiecare individ are datorită de a-l menține și fortifica. O altă idee relevantă în studiul citat este aceea că opera medicală a lui Maimonide reprezintă un ansamblu armonios în care terapeutica se împletește cu profilaxia.

MAKOYA

După cum informează ziarul „Forward” din New York, în Japonia există o sectă religioasă numită Makoya, care susține că „se consideră legată de poporul lui Israel”, prin faptul că are ca fundament religios Biblia.

Simbolul acestei secte este candelabru cu șapte brațe. Membrii ei, în număr de 70 000, grupați în 200 de congregații, în Pesah-ul și îl cinstesc pe Moșe, prăznuind totodată marile săr-

bători evreiești de toamnă. Majoritatea apartenenților sectei învață limba ebraică. În limba japoneză, „Makoya înseamnă”, „cortul adunării”.

LUCRARE ENCICLOPEDICĂ

La Buenos Aires a apărut o lucrare cu caracter enciclopedic intitulată „Comunități evreiești în America Latină”. Cartea, editată cu colaborarea unor personalități de prestigiu ale vieții culturale și religioase iudaice din opt țări ale continentului sud-american, cuprinde două secțiuni. Prima cuprinde relatări detaliate privind situația comunităților evreiești din toate țările latino-americane pe cele mai

diverse planuri — de la statistică demografică la activități religioase, culturale și instituționale. Cea de-a doua secțiune e formată dintr-o suită de studii în care se analizează diferite aspecte ale vieții spirituale iudaice în America Latină.

TIMBRU COMEMORATIV

În cadrul manifestărilor marcând aniversarea — în 1975 — a 700 de ani de existență documentar atestată a orașului Amsterdam, se tipăresc actualmente trei timbre comemorative. Unul din aceste timbre reprezintă sinagoga sefardă din străvechiul oraș olandez, sinagoga construită în urmă cu 300 de ani și care a scăpat, ca prin minune, intactă în timpul ocupației naziste.

BAR MITZVA ÎN HAITI

În orașul Port-au-Prince, capitala statului Haiti, s-a celebrat pentru prima oară

o ceremonie de Bar Mitzva. Doi membri din cadrul celor câteva familii evreiești stabilite de scurtă vreme în capitala haitiană, au învățat să citească textele religioase respective cu ajutorul unor benzi de magnetofon trimise de rabinul Silver de la templul Sinai din Stanford, statul Connecticut (S.U.A.). Noua comunitate, restrinsă numeric, nu are rabin, astfel încât ceremonia a fost condusă de rabinul Silver, care s-a deplasat special în acest scop.

SEFARZII DIN AMERICA

Federația evreilor sefarzi din America s-a afiliat secțiunii americane a Congresului Mondial Evreiesc. Federația se compune din societăți și comunități din peste 80 de orașe ale celor două continente americane. Principalul obiectiv îl constituie reînvierea moștenirii spirituale sefarde.

CEREMONIE

În orașul Celle din Republica Federală Germania, a avut loc ceremonia sfințirii sinagogii vechi, recent restaurată. Sinagoga din Celle, construită în anul 1740 în stil Renaissance, ca majoritatea sinagogilor din Palatinat, Alsacia și Turingia, este cel mai vechi lăcaș evreiesc de rugăciune din nordul Germaniei. După solemnitatea inaugurării ce a urmat restaurării, au fost aduse trei Sifrei Tora, recitându-se apoi rugăciunea de Halel precum și un Kadi; pentru victimele nazismului.

SENTINȚA

Otto Hantke, fost sergent nazist în timpul celui de-al doilea război mondial, a fost condamnat de o curte cu jurați din Hamburg la închisoare pe viață pentru crime comise în ghetourile de la Varșovia și Bialystok. Comandantul său, Georg Michalson, a fost condamnat la 12 ani închisoare pentru complicitate la crimele comise.

SEMICENTENAR

Săptămânalul „La vida del Rosario” care apare în orașul argentinian Rosario a sărbătorit recent 50 de ani de activitate. Săptămânalul, editat în idiș și ladino, tratează probleme de actualitate ale vieții obștei evreiești din Rosario. Prin calitatea sa, publicația semicentenară și-a câștigat un remarcabil prestigiu, dublându-și tirajul în ultimul deceniu.

„IN MEMORIAM”

La Salonica a fost editată traducerea greacă a lucrării „In memoriam”. Cartea, apărută în versiune originală în limba franceză, în

urmă cu doi ani, a fost scrisă de poetul Joseph Nehoma și fostul mare-rabin al Salonicii, Michael Molho. Ea este dedicată memoriei membrilor comunității evreiești din marele oraș-port grecesc exterminat în timpul holocaustului nazist. Actualmente, comunitatea din Salonica cuprinde circa 1 200 de membri.

TRADIȚII FAMILIALE...

O informație care ne-a parvenit din capitala daneză ne oferă încă un exemplu de perpetuare a tradițiilor familiale. Nepotul ilustrului scriitor Șalom Alehem a fost numit director al Teatrului danez (Den Danske Teater) din Copenhaga. Meir Feigenberg își va lua funcția în primire la sfârșitul acestui an.

CRONICĂ

În orașul Frankfurt pe Main a apărut cartea lui Paul Arnsberg intitulată „Nouă sute de ani comunitate-mamă întru Israel: Frankfurt pe Main, 1074—1974, cronică rabinilor”. Lucrarea nu este doar o înșurire a rabinilor care au păstorit pe acele meleaguri. Ea prezintă o veritabilă frescă a mișcărilor și curentelor religioase, a mutațiilor spirituale din această mare comunitate care, o bună bucată de vreme, a jucat un rol important în ansamblul iudaismului mondial. De fapt, așa cum remarcă Arnsberg, se pare că au existat evrei la Frankfurt pe Main încă în secolul al VI-lea, însă prezența lor este atestată documentar din anul 885, de pe vremea împăratului Lothar I. În evul mediu, când rabinatul îndeplinea și funcții judiciare, mulți rabini vestiți — mai ales din Polonia și din Praga — au fost aduși pentru a păstori la Frankfurt. Și în perioada următoare, în acest mare oraș german au păstoriți rabini iluștri, care s-au afirmat ca personalități strălucite, recunoscute în lumea evreiască drept autorități talmudice.

PREMIERE

Academia bavareză de arte a acordat premiul pentru literatură pe anul 1974 profe-

sorului Gershom Scholem. Născut la Berlin în anul 1897, el este profesor emerit la Universitatea ebraică din Ierusalim. O traducere a cărții lui Scholem despre Sabetay Zwi a apărut re-

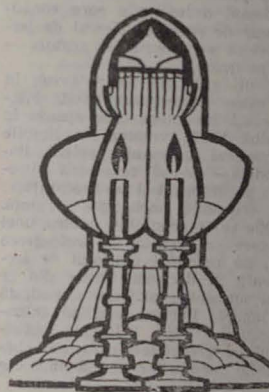
cent în Anglia, în editura Keegan Paul.

EDITARI

Editura Rodes din Sao Paulo a scos recent de sub tipar trei noi volume din colecția „Biblioteca Populară Evreiască” în care apar traduceri în portugheză din operele clasice literaturii idiș. Este vorba de două volume Șalom Alehem și un volum Peret.

SPECTACOL

Incurajată de succesul re-purtat într-un turneu prin Elveția, Danemarca și Bel-

gia, „Compania teatrală evreiască din Besançon” condusă de rabinul Jerome Cahen va relua pe scene din câteva mari orașe franceze reprezentarea piesei „Jeremiah”, dramatizare după Stefan Zweig. Muzica de scenă pentru această lucrare dramatică în șapte tablouri îi aparține lui Leonard Bernstein. Este vorba, mai exact, de fragmente din cunoscuta „Jeremiah Symphony” a celebrului compozitor și dirijor.

CONCURS

În Japonia s-a desfășurat un concurs printre elevii liceelor cu tema: cea mai bună compunere care exprimă impresiile și sentimentele după citirea „Jurnalului Annei Frank”. Premiul a fost câștigat de patru eleve care au efectuat, drept compensație, o călătorie la Amsterdam, vizitând casa unde s-a consumat tragedia Annei Frank și având o întâlnire cu tatăl Annei, Otto Frank. Trebuie remarcat că „Jurnalul Annei Frank” a fost editat în Japonia în tiraje însumând, până acum, un milion de exemplare, iar dramatizarea jurnalului se joacă actualmente pe scenele a cinci teatre nipone.

știri

איך דער יידישער וועלט

ררי יארהונדערט יידישע געשיכטע

דאָ נישט לאנג איז דערפונט געוואָרן א פיליאלע פון דעם פאראייניגטן יידישער געשיכטע אין ענגלאנד. ביי דער פייטוליקער זיצונג איז געמאלט געוואָרן א פאָרשלאג אויף דער טעמע „דריי יארהונדערט פון יידישער געשיכטע אין ענגלאנד.“

א נייע שול אין העלינגטאן

אין דער שטאָט וועלינגטאָן, די הויפּטשטאָט פון ניי-זעלאַנד, ביזט זיך אַ נייע שול, דער רב א. ראָזענפעלד, וועלכער פירט אַן מיט דער שול „ביחאל“ פון אַס דער שטאָט, האָט געשטעלט דעם גרונדשטיין אין אַ פייטוליקער צערעמאָניע ביי וועלכער ס'האָבן זיך באַטייליקט אַ גרויסע צאל מיטגלידער פון דער קהילה.

א תפילה

מיט דער געלעגנהייט פונעם אינסטארירן די נייע רעגירונג פון ענגלאנד, איז פאָר געקומען א תפילה ביי וועלכער ס'האָבן זיך באַטייליקט די פאָרשטייער פון אלע רעגליענט. מ'זעט דער יידישער רעגליענט האָט זיך באַטייליקט הרב סטיבן בריכסאָ. דאָס איז צום אַז צערעמאָניע.

לאָמיר לערנען די סדרה פון דער וואָך

(9 קול 119 זייט 9)

גוט. דעם מענטשנס בליק דארף ווערן א ליכטיג קער, כדי ער זאל אויסוואַרצלן די אילוויע פון ביז און זען נאר דאס גוטע.

קין און הבל

דאָס צווייטע דור, צוויי ברידער, איינער איז א פאסטער, דער צווייטער אן ערדיארבעטער. צו זיי געזער די גאנצע העלטהעל. הבל ווענד זיך צו קינען און זיי זאלן צווישן זיך ביטן פון זייערע פראדוקטן. געט פון דער וואָס פון מינע שאַף און באקלייד זיין גוף, וועלדן דו גיב מיר אלס אויסטויש די פירות פון דינע פעלדער כדי איך זאל נערן זיך און מינע טשערעדעס — בעס ער זיך צו זיין ברודער, זיי זענען דאָך זיין פון און זיך דעם זעלביקן פאסטער. דער גוף פון אָרמען איז דאָך געווען צונויפגעשטעלט פון ליים צונויפגענומען פון אלע פיר עקן, פון מירא און מערב, פון צפון און דרום, כדי אוי צו סימבאלייזירן די איינטיקייט פון דער מענטש לעכער משפחה, די דאָיקע ערד איז דאָך גענוג א זי זאל שפייגן אלע.

קין אָבער, וועלכע דער וואָרעם פון נישטפאר גונגען און קיין מאל נישט זאט ווערן פרעסעט אים המיד, וויל זיך דער איין און איינציקער בעל בית איבער אלע וואָס איז פאראן אויף דער וועלט, זיין מוח אריבעט מיכערדיק, נישט צו מאכן משכירים כדי צו באארבעטן בעסער די נהר, צו באקומען א בעסער גערעטעניש, נאָר צו שליפן א שטיין אויסצושריפן א מעסער כדי צו הרגענען זיין ברודער (מדרש רבה). אנשטאט א פרידלעך צוועמענגעבן, ווילט אויס קיין דעם וועג פון מאָרד און רציחה. דער כאַרבעכעריגער שער החיים ווערט אויפגעלייגט אויפן שטערן פונעם ערשטן רובה.

אומויסט ווילן די קינע פון אלע צייטן נאָר זעקן זייער פארברעכן, אויסבאהאלטנדיק זיך מיטן תירוק פון זייער פארניער: „השמר אחי אנכי“? ביז איך דען דער שומר פון מיין ברודער? אומויסט וויל ער מאסקירן זיינע פארברעכנס, די הארבע געטעכע וואָרונג גיט אן זעכטער וואָס איז אויף המיד גילטען: „קול דמי אחי צויעקס אלי מן האדמה“. דאָס קול פון דיין ברודערס בלוט שרייט צו מיר פון דער ערד. קיין אַן אַ מאָרד בלייבט נישט אומבאשטראַפּט. דורך דעם פארברעכן וואָס קיין און באגאנגען דערגרייכט ער נישט זיין ציל, אדרבה, ער גראָבט זיך זיין אייגענעם קבר. דאָס איז דער קבר פון דער אייביקער קללה.

א יארהונדערט פון א קהילה

די יידישע קהילה פון לייטשעסטער האָט געפייטערט א יארהונדערט זינט איר עקזיסטענץ. מיט דער נעלעגהייט איז פארעפנטלעכט געוואָרן א יוביליאַנד.

יעפראָיקן פרייז

דער יעפראָיקן פרייז פארן יאָר 1973 איז צוגעטיילט געוואָרן דעם פראָפּעסאר פאר יידישער ליטעראַטור אויף דער ירושלים מנחם אוויווערסיטעט, דר חנא שווערסקי, פאר זיין שטודיע איבער „ביי נאָכס אויפן אלטן מאַרק“ פון י.ל. פראַץ. אַס דאָס ווערק איז אַ פאָנטאַשט געוואָרן ווי אַ מוסטער פון אַ ליטעראַרישער פאָרשונג.

יידיש לימודים

אונטער דער אָפּטרייז פון דער קולטור-פונדאציע נאָטאן כאַניו איז פאָרעקומען אין ניו-יאָרק דער צווייטער טעמעטער פון דער דיס-לימודים פאר פראָפּעסאָרן פון דער יידישער שפראַך אויף די טעמעס: „דראַמע אין יידיש און יידיש טעאַטער“; „ס'זענען געהאַלטן געוואָרן רעפּערטאַסן וועגן „דער תלמוד וועגן טעאַטער“, „שטעטער און צייק“, „פּאַנאָרעמיאַטע“, „פּאַנאָרעמיאַטע“ א.א.וו. אין די לעצטע 9 יאָר, האָבן העכער 2000 פּאַפּעסאַרן באַזוכט אַס די קורסן, באַרייכערנדיק זייערע קענסענישן אויפן גאָנצן ביט פון יידישער געשיכטע און יידישער ליטעראַטור.

לאָמיר לערנען די סדרה פון דער וואָך

(9 קול 119 זייט 9)

דעם מענטשנס בליק דארף ווערן א ליכטיג קער, כדי ער זאל אויסוואַרצלן די אילוויע פון ביז און זען נאר דאס גוטע.

קין און הבל

דאָס צווייטע דור, צוויי ברידער, איינער איז א פאסטער, דער צווייטער אן ערדיארבעטער. צו זיי געזער די גאנצע העלטהעל. הבל ווענד זיך צו קינען און זיי זאלן צווישן זיך ביטן פון זייערע פראדוקטן. געט פון דער וואָס פון מינע שאַף און באקלייד זיין גוף, וועלדן דו גיב מיר אלס אויסטויש די פירות פון דינע פעלדער כדי איך זאל נערן זיך און מינע טשערעדעס — בעס ער זיך צו זיין ברודער, זיי זענען דאָך זיין פון און זיך דעם זעלביקן פאסטער. דער גוף פון אָרמען איז דאָך געווען צונויפגעשטעלט פון ליים צונויפגענומען פון אלע פיר עקן, פון מירא און מערב, פון צפון און דרום, כדי אוי צו סימבאלייזירן די איינטיקייט פון דער מענטש לעכער משפחה, די דאָיקע ערד איז דאָך גענוג א זי זאל שפייגן אלע.

קין אָבער, וועלכע דער וואָרעם פון נישטפאר גונגען און קיין מאל נישט זאט ווערן פרעסעט אים המיד, וויל זיך דער איין און איינציקער בעל בית איבער אלע וואָס איז פאראן אויף דער וועלט, זיין מוח אריבעט מיכערדיק, נישט צו מאכן משכירים כדי צו באארבעטן בעסער די נהר, צו באקומען א בעסער גערעטעניש, נאָר צו שליפן א שטיין אויסצושריפן א מעסער כדי צו הרגענען זיין ברודער (מדרש רבה). אנשטאט א פרידלעך צוועמענגעבן, ווילט אויס קיין דעם וועג פון מאָרד און רציחה. דער כאַרבעכעריגער שער החיים ווערט אויפגעלייגט אויפן שטערן פונעם ערשטן רובה.

אומויסט ווילן די קינע פון אלע צייטן נאָר זעקן זייער פארברעכן, אויסבאהאלטנדיק זיך מיטן תירוק פון זייער פארניער: „השמר אחי אנכי“? ביז איך דען דער שומר פון מיין ברודער? אומויסט וויל ער מאסקירן זיינע פארברעכנס, די הארבע געטעכע וואָרונג גיט אן זעכטער וואָס איז אויף המיד גילטען: „קול דמי אחי צויעקס אלי מן האדמה“. דאָס קול פון דיין ברודערס בלוט שרייט צו מיר פון דער ערד. קיין אַן אַ מאָרד בלייבט נישט אומבאשטראַפּט. דורך דעם פארברעכן וואָס קיין און באגאנגען דערגרייכט ער נישט זיין ציל, אדרבה, ער גראָבט זיך זיין אייגענעם קבר. דאָס איז דער קבר פון דער אייביקער קללה.

באזוך פון א יידישער רעלעגאציע פון די פאראייניקטע שטאטן

צווישן 9טן און 10טן אָקטאָבער ד'ה' האָט אונד' דער קיבוץ אויפגענומען דעם באזוך פון א יידיש לעגאציע פון דער אַרגאַניזאַציע „יוניטעד דזשיאזש אפּילי פון שטאַט ניו-זשערסי (פאר) אייניקטע שטאַטן). די דעלעגאציע איז געווען אָנגעפירט פון ה' לואיס דאָנעס. די געסט זענען געוואָרן אויפגענומען פון רב הכולל ד'ר דוד משה רובן שליט"א און די אַנדערע מנהיגים פון דער פעדעראַציע פון די יידישע קהילות פון רומעניע. מיטן גוטסטן אינטערעס האָבן זיי אויסגעהערט דעם באריכט וואָס אונד'ער גייסטליכער מנהיג האָט זיי אינפאָרמירט וועגן מצב פון יידישן קיבוץ פון לאַנד, פון ד'ה'קולטור און די אינסטיטוציעס פאר אמונה און יידישער

קולטור. דערנאָך זענען באזוכט געוואָרן עטלעכע מוסדות, צווישן וועלכע דער נאָרמאַל טעמפל און די גרויסע שול, דאָס כשרע רעסעָאָרן, א צענטער פארן פארטיילן כשרע שפייזן, די מושב זמנים וואָס זען פעדעראַציע די ביבליאָטעק און די רעדאַקציע פון אונד'ער „צייטשריפט“. די דעלעגאציע האָט אויסגערדיקט איר צו פרידנדיקט וואָס זיי האָבן געהאַט די מעגליכקייט זיך צו אַקטעווען מיט די באַווינגונגען פון פול-שטענדיקער פרייהייט פון וועלכען עס געניטן אויך די יידן פון רומעניע צוזאַמען מיט די אַנדערע בירגער, און די באַווינגונגען פאר די רעליזיעזונגען פון אונד'ער קהילה.

שר גדול נפל היום בישראל

(סוף פון זייט 10)

מאכט די אויגן אויף איין בליק, וואָלטס געווען געמינט אַס ער רעדט א באַגרייטערטער יונגער-מאן. דו הויכע גייסטליכע שפאַנונג און די וואונדערבארע פּערלען פון לאַזיק האָבן כאַרק טעריאָריע זיינע דברי תורה, וואָס ער האָט גע-זאָגט פאר די טויזנטער חסידים.

און איצט נאָך איין מאַמענט. דאָס איז געווען אין יאָר 1972. צוזאַמען מיט אַ גרופע ישראל'ישע פארשטייער, עולי רומניה, האָבן מיר באַזוכט דעם פרעזידענט שור, מיט דער געלעגנהייט ווען עס איז געוואָרן 90 יאָר זינט רומעניע צוליב האָבן געגרינדעט די ישובים זכרון יעקב און ראש פינה.

איך בין געווען דער וואַרטזאָגער פון דער דעלעגאציע און איך מיינ רעדע האָב איך זיך בא-ניצט מיט א פּוסק פון תנ"ך, וועלכן איך האָב אויסגעטייטשט אויך אן אויסדריקן אומן, אין זיין ענטפער, האָט זלמן שור „אויפגעכאַט" דעם פּוסק, וואָס איך האָב ציטירט נאָר אומדער-ווארט און ער האָט אים אויסגעטייטשט אויף זיין אופן. פארבישפּוט פון זיין גאנזישן בליציקן אויסטייטש, פון זיין רייכער באַהאַונדיקט אין תנך און תלמוד, וואָס ער האָט ארויסגעוויזן אין זיין אויסטייטש דווקא ארום אַס דעם פּוסק, האָב איך אים דעמאָנטירט געוואָס אז „ווען ער וואָלט נישט געווען דאָס וואָס ער איז, וואָלט ער גאנץ זיכער געוואָרן א רב“.

דער שטענדיקער אינטערעס, די ליבשאפט און שפּצונג וואָס ער האָט ארויסגעוויזן פאר רומעניע, פאר אונד'ער קיבוץ, אַס די אינטערעס האָט צווישן אונד'ער, געפונען דעם אויסדריק אין ר' גימעיסקין לייגענען פון אונד'ער „צייטשריפט“, וועלכע ער האָט נישט איין מאל געלויבט. אַס פאר וואָס ווען מיר באַווינגען, צוזאַמען מיטן פּאַלס פון ישראל און פון אלע קהילות כּוון די פּעפּול, די פּטירה פון אַס דעם גאון, באַווינגען מיר גלייכצייטיק א גרויסן פריינד.

ער איז באמת געווען נישט נאָר א „שר" א גרויסער מנהיג פון זיין פּאַלס, נאָר אויך א „גדול", א גרויסער תלמוד חכם.

יהי זכרו ברוך!

*
פאר דער תּפּלה פון זיכור פון שמיני עצרת, האָט דער רב הכולל ד'ר דוד משה רובן שליט"א געהאַלטן אַ טפּה און געוואָגט אן אל מלא רח"מיס פאר דער אייביקער רו פון דער נשמה פון זלמן שור ז"ל.

דברי תורה

(סוף מעור 12)

מתרצים, דרביו העם השלים הזמן. זה שאמר, אלה תירא מרדה מצרימה כל ליום גדול אשימך שם" (בראשית מ"ג). רצוננו לומר אל תירא פן יתקעו ב' סומאת מצרים על ידך אורך הזמן של ארבע מאות שנה, כי ליום גדול אשימך שם ורובו העם ישלים שעבודו לצאת קודם הזמן. שני הטעמים האלו נחמו בהפסקי גזרת השעבוד. "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך ארבע מאות שנה", ובכל זאת אל תחשוב שזה בהחלט, כי גם את הגוי — איכות הגוי הרב

לפרשת לך לך

ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. וגם הגוי אשר יעבדו דן אנכי" (בראשית ט"ו). — מפרשי תורה מתרצים כל אחד לפי דרכו. אם ד' ארבע מאות שנה, ארבע מאות שנה, ארבע מאות שנה. ויש המאמינים ששנים, כי קושי השעבוד השלים הזמן. ויש

הערש-לייב דער מארשאל

(צום 145טן געבוירן-יאר)

הערש-לייב דער מארשאל, אדער הערש-לייב סיגעטער, איז דער נאָמען פון דעם ערשטן משכיל און יידישן שרייבער פון מאראמארש-סיגעט, וואָס האָט געטראָגן דעם גאַנצען הערש-לייב גאַטליכ. ער איז געווען אַנערקענט פאר זיידע פון דער מאָדערנער יידישער ליטעראַטור אין מאראמארש. איז אַיט, ווען ס'זענען אויפן קאלענדער, לויט אייניקע מיינונגען, קילעכדיקע זיפערן זינט זיין געבורט, לאַמיר אים ווידמען עטלעכע שורות.

איינגעלטען זענען פאראן הילוקי-דעות וועגן דער געבורט-דאַטע פון הערש לייב גאַטליב, ווייל ווער האָט דעמאָלט, אין דער ערשטער העלפט פון פאַרקיין יאָרהונדערט געהאַלטן א גענויעם שטוב און געבורט-דאַטע? אין זמן רייזענס, לעקסיקאָן פון דער יידישער ליטעראַטור, פּרעסע און ספּילאַגאָיען, ערשטער באַנד, זייט 458 (וויילנער פאַרלאַג פון א. קלעצנין 1926) איז פאַרצייכנט דאַס געבורטס-יאָר 1844. אזוי געפינען מיר פאַרצייכנט אַויך אין „דער קולטור וועג-ווייזער“ וואָס איז דערשינען אין בוקאַרעשט אין יאָר 1951, און אין געבוירן איז יאָר 1844 און אין געשטאַרבן יאָר 1924. אין דער ענגלישער „ענציקלאָפּעדיע יודאיקאַ“ (ירושלים 1971) באַנד 7 זייט 823 איז פאַרצייכנט דאַס געבורטס-יאָר 1829 און און אין דער געשטאַרבן יאָר 1930.

נאַטאַן מאַרק איז זיין בוך „יידיש-ליטעראַטור אין רומעניע“ פאַרצייכנט און אין געבוירן אין יאָר 1844 און און אין דער געשטאַרבן יאָר 1931.

און לויט טייל ווערטיקעס האָט ער געלעבט אַכציק יאָר און לויט די אַנדערע האָט ער גע'זאַלט לעבן העכער הונדערט יאָר. אין אַב בייכוון געמאַכט אַט דעם שטוב ווייל גישט ווייטן-דיק גענוי וועלכע דאַטע ס'איז די ריכטיקע, ווייסן מיר אָבער אז די עלטער זיינעט אין נאָך ביי זיין לעבן איינגעהילט געוואָרן אין לעגענדע. דערפאַר זענען מיר גענוי צו גלויבן יענע דעות אז ער האָט געלעבט גאַנצע הונדערט צוויי יאָר (1829 — 1930).

הערש-לייב אליין האָט גישט ווייניק בייגע-טראָגן און מ'זאָל גישט ווייסן גענוי ווען ער איז געבוירן געוואָרן און ווען ער איז געשטאַרבן... אזוי פלעגט מען אין סיגעט דערציילן אז ער גיבט פלעגט פאררעפערענען אין דער לאַקאַלער פּרעסע און הערש-לייב איז געשטאַרבן און שפּעטער מיט עטלעכע טעג האָט מען אים גע'זען און ער שפּאַצירט זיך ארום אויף די סיגעטער גאַסן. און מ'האַט אים געפּרעגט פאַרוואָס דעמיל: דער הערש-לייב, ווען לעבט? האָט ער געענטפּערט מיט א שייכל: „אַ אירד לחיטי!... כ'האַב געוואַלט זען ווער ס'פּרייד זיך אַיין מיי טויט...“

איז קיין וואַונדער גישט אז אויף גענוי קאָן מען זאָגן וועלכע פון אַט די דאַטע אין די ריכטיקע. אָבער דאַס איז בכלל גישט אזוי ווייניק. פאַר אונדז איז וויכטיק צו פאַרצייען זען אז ער איז געווען א פאַרטייער און דער השכלה פון פון יידיש אין סיגעט.

הערש-לייב גאַטליב איז דערציילט געוואָרן אין דער ישיבה. געווען א תלמיד ביים חכם-סופר, אָבער ער האָט זיך מיט דעם גישט באַגניט. ער האָט פאַרגעזעצט דאַס לערנען זיך אויך נאָך דעם ווי ער האָט חתונה געהאַט. זייענדיק אין איינע פון א פאַרמעלעכן דאַרמש-בית, ביי וועלכן ער האָט געגעסן „קעסט“, האָט ער זיך געקענט דערלויבן צו שטודירן ווייטער און זיך ווידמען דער ליטעראַרישער עטער-קייט. ער איז געווען א קענער פון דער העברעאישער און ליטערישער ליטעראַטור, באהערשנדיק ביינען פאַרשפּאַרן. ער האָט גע'מאַכט איבערזעצונגען און העברעאיש פון די יידישע קלאַסיקער ווי שילער און געטע. אין יאָר 1886 האָט ער ארויסגעגעבן אין סיגעט זיין ערשטע ווייזע צווייטע „ציון“, וואָס איז דערשינען אומאונטערבראַכן 31 חדשים. דערנאָך האָט ער דערפאַר און אַרױסגעגעבן א העברעאישע צייטשריפט אונטערן נאָמען „הש-מש“. אָס די צייטשריפט איז דערשינען אין סיגעט צוויי-יאָר, אָבער צוליבן אַיסור פונעם דעמאָליקן געפּטער רב האָט הערש-לייב גע'מוזט איבערהייערן זיין רעדאַקציע קיין קאַלמאַך. דאָ האָט ער אָבער באַגעגנט אַנדערע שווער-קייטן. לויט די עסטייכישע פּרעסע געגעבען האָט מען פאַר א וויכטיגער צייטונג געמוזט איינלייגן א קוויציע. א כּוֹכב וואָס הערש-לייב איז גישט געווען בייבולט דאַס צו ער. האָט ער זיך באַגניט מיט אַ אַנדערע כּוֹכב. ער האָט גע'טן דעם נאָמען פון דער צייטונג: „הש-מש“ און איז דערשינען אונטערן טיטל „הש-מש“ און איז

וואָס איז דאַס לעבן

פון הערש-לייב גאַטליב

וואָס איז דאַס לעבן? אביסל טרערן, אביסל שפּאַס, א סך זאָרג, אביסל ליבע און אביסל האַס. אביסל א לאך, אביסל א ויפּץ, אַפּט אויך א קלאַנג... דער פּירעהאַנג פאַלט און א גוטן טאַג!...

וואָס איז דאַס לעבן? — אביסל שרעק, אביסל הלום, אביסל „מול-טוב“ און אויך אביסל „עלוי השלום“. פון צייט צו צייט אביסל וויץ, א סראַכט, דער פּירעהאַנג פאַלט און — א גוטע נאַכט!...

וואָס איז דאַס לעבן? אביסל גלייבן, אביסל פאַנטאַזירן,

אביסל דענקען און אביסל שפּעקולירן, אביסל ערלעך און א סך באַטראַג, דער פּירעהאַנג פאַלט און — א גוטן טאַג!...

וואָס איז דאַס לעבן? — א סך כּעס, אביסל מילד, אביסל סעליד און א סך ווילד, אביסל כּוֹבד און א סך פאַראַכט, דער פּירעהאַנג פאַלט און — א גוטע נאַכט!...

דעם מענטשנס לעבן, איז דאַכט זיך אזוי קליין, און עפּעס, וואָס ענדיקט זיך צווישן יאָ און ייִן, דאָר איז דאַס לעבן א טייערע זאַך, דאַס לעבן איז עפּעס, אָבער אויך א סך...“

הערש לייב גאַטליב

ווען די סיכסוכים וואָס הערש-לייב האָט גע'האַט מיטן סיגעטער רב זענען ארומגעגאַנגען אין סיגעט פאַרשידענע וויצן. הונדערט-לייב איז געווען א רעליגיעזער ייד, געטראָגן באָרד און פּאַרזעל (אַמט אביסל אונטערגעשטיצט). אָבער פאַר זיין צייט, אין יענער סביבה, איז א משכיל, וואָס ליינעט און שרייבט העברעאיש און יידישע שרייבן, דער איז געווען א „אַפּי קורס“. דערפאַר האָט ער געהאַט אויסצושטיין רדיפות. אַמט אביסל אָבער און גישט ווייניק קונדעוואַסע ספיק האָט אויך הערש-לייב אָפּ-געטון דעם רב. אזוי, למשל, פלעגט מען דער-ציילן אז הערש-לייב איז געאַנן פּרעגן א שאַלע דעם רב: היות די גאַטיגע זיינע זענען פאַרלאַ-טעט געוואָרן מיט א פּאַדער מיט וועלכער מ'האַט קודם צוגענייט א פליישיק העלדול, פּרעגט ער, צי ער מעג טראָגן די גאַטיגע אין די ניין טעג, ווען מ'טאַך גישט עסן קיין פּליי-שיקס... אן אַנדערע מאַל האָט ער געפּרעגט א שאַל: אויפן ספּוק פון שיר השירים „שני שדיך כּשני עפרים“ כאַכט רש"י „זה משה ואהרן“ ווענדט ער זיך צום רב: לאַמיר זען ביי אַינער דינסטל, ווער ייִז גרעסער משה צי אהרן?...“

פון וואָס האָט ער געצויגן פרנסה? פאַרשטייט זיך אז גישט פון די יידישע צייטונגען, וואָס ער האָט ארויסגעגעבן. שוין דער נאָמען זיינער „דער מאראמארש“ זאָגט דעות אז ער איז גע'ווען א באַדן, איינער פון די באַרימטסטע בדה-נים און ארומפאַרנדיק איבער די מאראמארש-שער שטעטלעך און דערפאַר אויף די יידישע חתר-נות, דערפון האָט ער געלעבט, אַמט, טרובאַדוריש האָט ער געלעבט, אָבער ער האָט געלעבט דער-פון. הונדערט-לייב צו יענער צייט געווען אין מאראמארש אויך אַנדערע בדהנים, איז הערש-לייב געווען געלכער פון זיי, און נגידים וואָס האָבן זיך געקאַנט דערלויבן האָבן אים פאַרבע-טן צו זייערע חתונות. גישט נאָך ווייל ער איז געווען א גרויסער תלמיד-חכם און כּבִּי, אין דאַס אריינגעפלאַכטן איין זיינע א כּלה באַווינגען גמרא-ווערטלעך און מדרשים, פון וואָס מ'האַט זיך געלעבט די פינגער פאַר הנהא, נאָר דאַס באַווינגען פון דער כּלה פונעם חתן האָט גע'האַט אן אַנדערן נאַם, דאַס זענען גישט געווען סתם פאַרמען, פאַר פּאַעטישע שאַפּונגען, פון וועלכע די ווייבער האָבן געאַסן טייכן טרערן, אָבער באלד זענען זיי הייטער געוואָרן און גע'טייעט פאַר געלעכטער.

דערפאַר טאַקע האָבן טייל נגידים אים פאַרבע-טן צו זייערע חתונות הונדערט דער רב האָט אים גישט „הומאַרעסקו, דעציילונגען“ (96 זייטן) אָבער באַלד זענען זיי הייטער געוואָרן און גע'טייעט פאַר געלעכטער.

דערפאַר טאַקע האָבן טייל נגידים אים פאַרבע-טן צו זייערע חתונות הונדערט דער רב האָט אים גישט „הומאַרעסקו, דעציילונגען“ (96 זייטן) און ווייל די ירושים זיינע און מכתמה אויך זיי כּתבים זיינע זענען ליידישע געוואָרן צו-ריק מיט דרייסיק יאָר אין די קרעמאַטאַריעס פון אוישוויץ.

הגם אויפן שער-בלאַט איז אָנגעשריבן „אַלע ווער פון הערש-לייב גאַטליב, ערשטער באַנד“, איז דאַס שוין פאַרביילן אויך דער לעצטער באַנד. ווייל די ירושים זיינע און מכתמה אויך זיי כּתבים זיינע זענען ליידישע געוואָרן צו-ריק מיט דרייסיק יאָר אין די קרעמאַטאַריעס פון אוישוויץ.

ר' ישראל שעכטער ע"ה - א כשרער ייד

דער מלבי"ם שול, פונעם טעגלעכן לערנען דעם שיעור משניות אָדער עין-יעקב אין דעם מקום קדוש? ווער אויב גישט ער, איז געווען דער וואָס האָט טאַג-יאָרן טאַג-אויס געוואַכט מקיים צו זיין דאַס געבאַט פון גרויסן רב פון בוקאַרעש-טער קהילה, מאיר לייבוש מלבי"ם ז"ל, אז „אלקים טרם יבא“, און ס'זאָל גישט פאַרלאַשן ווערן גאַטס לייכט, דאַס לייכט פון לימוד התורה? ר' ישראל שעכטער איז געווען אויך א מלמד. ער פלעג ארומלויפן אהיים צו די קינדער כדי זיי זען שרעקענען זיי דער תלמוד-תורה, ער איז געווען פאַר זיי א יאָרער און א געלייכטער פאַטער. ווער קען פאַרשטען ווייל הארציקייט פון האָט אַוועקגעלייגט ביי זיין א פשוטן שיעור פון „אַלף בית“?

25 יאָר איז ער געווען דער סעקרעטאַר פון דער „חברה ש"ס“. ווען מיר זאָגן „סעקרעטאַר“ באַניצן מיר אן אדמיניסטראַטיוו-פּונקציאָנאַלן אויסדריק, פאַזיקער וואָלט געווען ווען מיר זאָלן זאָגן אז ער איז געווען די נשמה פון אַט דעם מוסד, פינף צענדליגער יאָר אומאונטער-פאַרן, ביי די קראַנקייט האָט אים אַרעקעלייגט, איז ר' ישראל שעכטער ארומגעגאַנגען יעדן פרייטיק און שבת איבער די שילן פון דער הויפטשטאָט, כדי זי: וויסערופּן יידן צו לערנען גמרא, און ווען דער לימוד האָט אָנגעהויבן איז די מענטשן זענען שוין געזעסן איבער די גמרות, איז שעכטער געזעסן ערגעץ אין א ווינקל פון גנים בית-המדרש, אומבאַמערקט, כדי טועם צו זיין פון די דברי תורה און פון איר חכמה, ווער אויב גישט ר' ישראל שעכטער איז גע'ווען צענדליגער יאָרן, דער באַנייטערער פון

1933, אונטערן טיטל „לידער פון מיינ לעבן, לידער, הומאַרעסקו, דעציילונגען“ (96 זייטן) וואָס זענען ארויסגעגעבן געוואָרן פון זיינע קינדער.

הגם אויפן שער-בלאַט איז אָנגעשריבן „אַלע ווער פון הערש-לייב גאַטליב, ערשטער באַנד“, איז דאַס שוין פאַרביילן אויך דער לעצטער באַנד. ווייל די ירושים זיינע און מכתמה אויך זיי כּתבים זיינע זענען ליידישע געוואָרן צו-ריק מיט דרייסיק יאָר אין די קרעמאַטאַריעס פון אוישוויץ.

ספר בראשית - ספר תולדות האדם

הספר הראשון של המסכת חומשי התורה מנוצל לפנינו שבועות אלה את חובו העולמי שהשיגה אנו שבוע וקוראים בו ומי שבת בשבתו חוזרים ועוברים על סדרותיו ואעפ"כ סמיר הוא כמינוע לפנינו ברענותו המחודשת. כל פעם אנו שומעים מתוכו את הרוח של סאורעות ומינוע, הוא מנחל לנו את פתרון בעיות הכלל והפרט שמעסיקות את סובחנו אנו. עתיקותו בת אלפי השנים של הספר אינה מישוה לו דעות ספר מאובק של דברי וכו' תקופה רחוקה ועיורו אינם כדמיונות מיוזאו: ישיב יתון ענין רק לחוקרים מלומדים השקועים בחקר תוכנו עלון ערפל.

הספר תולדות אדם — תולדות היוני של מין — האדם — כן סגור את עצמו ספר בראשית והנדרה זו קיימת ושוריה לעולמים. זהו הספר המספר על צעירי הראשונים של האדם שנברא בעולם אלוקים. הוא מספר לנו על תקוות, השואו הראשונות ועל ראשית החטאים, על האשליחות הראשונות ועל ראשית הענישים שבאו על האדם.

וכזה תפוע סוד נצחיותו של הספר רב-הפלאים. הוא משיק בימי הדר דור, את שאיפותיו ומשאת נפשו של כלל בני האדם. כל איש — והיה בן כל תקופה שהיא — ותחו תרבותו אשר תהיה — בקראו בספר זה, הוא מוצא בו את תולדות עצמו והוא מזהה את הוסי. חיוו הוא על כל נפתוליהם וגם את יציאתם למרחב. וכי נובל להעלות על דעתנו מה היה נורול של האדם, כמה אסונות היה חוסך מנפשו, כמה חורבנות היה מונע מעצמו אילו ידע ללמוד לקח כלשהו מתוך ספר זה!

האדם — בתר הברואה — וכה להיות שותפו של הקב"ה בבריאת העולם ובשינוי לולו. יום יום, עם כל יצירה חדשה, הקב"ה סתפול בה, נהנה ואומר: כי טוב! כי טוב! נאים מעשי ידו! אולם בפנינו האדם, אין בראת העולם משימע קריאה זו, מאחר שבריו של האדם בעצמו הפח להתעלות הרע. השית שליט יחיד על כל אר דבר אחד כלכד אינו כביכול בנדר שליטתו: והי רצונו של האדם, היפוש הכהירה, אפשוהו ללמד לעצמו את דרך המובל או את דרך הרע והרד. ברגת הים וכי' — והו יערוו של האדם. די מנחה את האדם לשלום על כל הברואים, ורדו' — תרנו משמעו סן השרש ירד' ומן השרש, רדה' — שלט. לכני האדם ניתנת האפשרות להתנבר על איתנהטבעו, להררובים ולמשול בהם ועל כל להיות שותף למעשי בראשית, לשלול ולשפר את העולם; או, חיליה, לרדה, לפולל אל תהום הנשמות והאכזריות ולהיות, בפראותם, דומים לחיות הרעות.

אך השם 'אדם' שניתן לו לנברא בעולם — משמעותה פאולה; או, ארמה לעלוו' לחיות דומה לאלוקים; או, עפר סן הארמה' — להיות בעפר שממנו נוצר. בשעה שאכל מעץ הדעת, אילו היה האדם לומר שללח העיקרי והוא להבחין בין טוב ורע — כי אז לא היה נן-הערד הופך מושג מפשט מחוג המושגים השמיימים, והיה לובש מציאות מעלמא הריון. אז היה האדם בוגר כמו ידו את אשרו עלו ארמות. אולם הוא נהנה ועמעם מפרו עין הרעת בגלל הדיפתו של הנחש, סכל הרע המפעע את אדם ועי' כל האדם סכנל לעצמו את היסוד השלילי, החורם. משגירס מנו-הערד, מצווה האדם לתקן את המעות ולהעמיד את חכמתו, את כל ידעותיו ברשות, חסוב.

וכי מן הצידד הוא להבליט את האקטואליות של ססיה זו בחיוו של האדם הראשון? וכי אין תקופתנו אנו עזרת היה לשתי הרובים שעין הרעת פותח לפני המין האנושי? הררד האחת היא זו המובילה לחקמת גזענו: ארצו והררד השניה — לרדת חורבן כללי? וכי יש עור צירד בפירושים מחודשים כדו שהקרא יוסף מלמד הפרקים הנשנים של ספר בראשית את החספנה לבעיות הקיום העצומות שתעולם עומד בפניהן?

וכי וישנו אחים: האחד—רועה — יצאו השני — עובד ארמה. כל הארץ — חם הוא. הכל פונה אל אחיו ומציע לו שיהיה ביניהם את פרי עבודתם: קח עצמתי מצמרי צאני והלבש את גופי ואתה

וכי וישנו אחים: האחד—רועה — יצאו השני — עובד ארמה. כל הארץ — חם הוא. הכל פונה אל אחיו ומציע לו שיהיה ביניהם את פרי עבודתם: קח עצמתי מצמרי צאני והלבש את גופי ואתה

וכי וישנו אחים: האחד—רועה — יצאו השני — עובד ארמה. כל הארץ — חם הוא. הכל פונה אל אחיו ומציע לו שיהיה ביניהם את פרי עבודתם: קח עצמתי מצמרי צאני והלבש את גופי ואתה

וכי וישנו אחים: האחד—רועה — יצאו השני — עובד ארמה. כל הארץ — חם הוא. הכל פונה אל אחיו ומציע לו שיהיה ביניהם את פרי עבודתם: קח עצמתי מצמרי צאני והלבש את גופי ואתה

וכי וישנו אחים: האחד—רועה — יצאו השני — עובד ארמה. כל הארץ — חם הוא. הכל פונה אל אחיו ומציע לו שיהיה ביניהם את פרי עבודתם: קח עצמתי מצמרי צאני והלבש את גופי ואתה

כרתב=נעת

של היהדות הרתית הרומנית

★ ב"ה כ"ט תשרי תשל"ה, בוקרשט מספר 331 דרשבעון ★

דברי תורה

מאת חכמי רומניה וגאוניה ז"ל

יעקב הרב יצחק מאיר מארילוס

לפרשת נח

מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו, וכולו שלא בפניו (מדרש רבה פ' ל"ב ובמסכת עירובין י"ח). יש להעמיס עוד כוונה במקרא זה לפי מה ש' (א':) ולא נאמר צדיק תמים'.

נח צדיק תמים הי-ה ברוי רוחיו (ואר-ט'). ברש"י ז' א':) ולא נאמר צדיק תמים'.

חסידים מספרים

הן בני ישראל לא שמעו אלי...

הרב הצדיק ר' ישראל מויוניצא ז"ל (נפטר באורא" דיא בשנת תרצ"ו) היה נוהג בכל ערב ללכת עם הגבאי שלו לטייל כחצי שעה. פעם אחת הגיע בדרך טיולו עד בית גביר אחד, מנהל בית הבנק המקום, שהיה מן הני אורים והמשכילים. ולא היה מחסידי הרבי כלל. משה" נגי לשמע, דפק על דלת הבית, וכשהמשרת פתח את הדלת, נכנסו לפניו, והגבאי אחריו. היה הדבר תמוה להגבאי, מה זה ועל מה זה נכנס פתאום לכאן, אבל לא הגיו לשאול דבר, וכשראה שהרבי נכנס, הלך בלי אומר גם הוא אחריו. כשראה בעל הבית פתאום את הרבי בא לביתו, חרד לקראתו וקבלו בהדרת כבוד, כי היה איש אינטלגנטי ומנומס. הגישו לו כסא לשבת, והוא ישב איהו זמן בלי דבר דבר. לא הרחיב בעל הבית לשאול את הרבי בעצמו, מה לירידי בביתך? ופנה בליישה אל הגבאי ושאלו, לפשר את הביקור הזה, השיבו הגבאי כי גם הוא בעצמו אינו יודע כלום. אחרי כן קם הרבי מכתאו, נפטר מבעל הבית, והלך לו. ובעל הבית הלך מפני הכבוד ללוות את הרבי, וליווהו עד ביתו. משהגיעו לסע, והגביר התכוון לחזור הביתה, לא התאפק עוד, ופנה אל הרבי בשאלה:

— יחל לי הרבי על שאלתי: הנה בביתך לא היה מן הנימוס לשאלו משום מה לבדני בביקורו, אבל עכשיו, כאן, אני רוצה לדעת את סיבת הביקור, השיב לו הרבי: — הלכת לביתו לקיים מצווה, וברוך השם שקיימתי את המצווה. תמה הגביר: — איזה מצווה? — רבותינו אמרו — השיב לו שוב הרבי — „כשם ש' מצווה לומר הדבר הנשמע, כך מצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע". ובכן אם אשב לי בביתך, וכבודו בביתו ארזו מצווה תהיה אז כשלא אומר לו את הדבר שאינו נשמע? צריכים ללכת לאותו האיש הכלתי שומע לביתו ועם לא לומר לו, אז תהיה המצווה כתיקונה. וכך עשיתי...

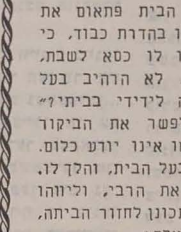
— אבל — אמר לו הגביר — יחל הרבי להגיד לי את הדבר, אזלי אשמע? — לא — אמר לו הרבי — מובטחני בך שלא תשמע. וככל שהרבי סרב מלהגיד לו את הדבר, כן גברה הסקרנות של הגביר יותר ויותר לדעת את הסוד הפני ציר הרבה בהרבי שיגלה לו את הדבר שאינו נשמע, עד שלבסוף נעתר לו הרבי, ואמר לו:

הנה אלמנה פלונית, והיא עניה מרודה, חייבת לביתך הבנק של כבודו כסוף סתוים, על המשכנתא של ביתה. בימים הקרובים עומד הבית להמכר על יד הבנק במכירה פומבית, והיא, האלמנה, תוצא החוצה. חפצי לבקש מכבודו, שימח את החוב לאותה האלמנה, אבל לא אמרתי לך את בקשתי, משום אותה המצווה שלא לומר...

— אבל — אמר לו הגביר בתמהון — היא דבר שכזה? הלא החוב אינו חוב פרטי שלי, הלא של הבנק, ואני אינני אלא המנהל של הבנק, אבל לא בעליו ואדוניו, והסכום הוא של כמה מאות רינייש, ואם כן...

— הלא הוא הדבר — הפסיקו הרבי — אשר דברתי, שלא תאבה ולא תשמע.

והרבי הפסיק את השיחה, ונכנס לביתו, והגביר אף הוא הלך לו לביתו. אבל הדברים נכנסו כחץ ללב של הגביר, ולא נתנו לו מנוח, עד שלבסוף הכניס מכיסו את כל החוב של האלמנה לקופת הבנק, והאלמנה נאקה נשארה בביתה.

הרב א. י. דברמדיגר האב"ד גלאץ

אלה תולדות נח. נח איש צדיק (בראשית ואר-ט). ה' מפרשים מהלכטים להסביר מ' דוע מספיק בין שמות הבנים לתכנתו וטיבו של נח. יש ל' פרש. דהתורה באה ללמדנו אך יוכח האב להיות לו בנים די הולכים בדרךיו הטובים, והוא אם הוא בעצמו יהי-ה צדיק תמים, כדכתיב, מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו (משלל כ-ח). ביארנו ספרי יראים, שמי שעובד את די בשמחה ו' מתענג מעבודתו והוא שבע-רצון, גם בניו משתוקקים ל' עבודת מהנה של שמהה וטבעית היא אצל בני אדם, באם רואים שאביהם שבע-רצון מאומנת שלו ושמה בה, גם הם יבחרו אוכנת אביהם את דרך אחרם ז'ל (קידושין פ"ב): אשרי מי שרואה את הוריו כבאומנות מעולה. ולהיפך, הם וחלילה אם רואין אצל אביהם, שעבודת ד' היא לו למשא כבדה ולעול, או הבנים אומרים לאב, מה הבעודה והוא לך. השלך אותה מעל צווארך, מאחרי שאין בה רצון, כשאלת בן הרשע מן די הגדה, והנה הראשון העובד בי שמהה נקרא צדיק תמים, שעובד בגימטריה, בלב ונפש. זה שמ' נח למנו הכתוב, אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים... על ידי זה גם בניו אחריו הלכו לחיי עולם.

לגפשי חיה" מהרב מגאלאץ